

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

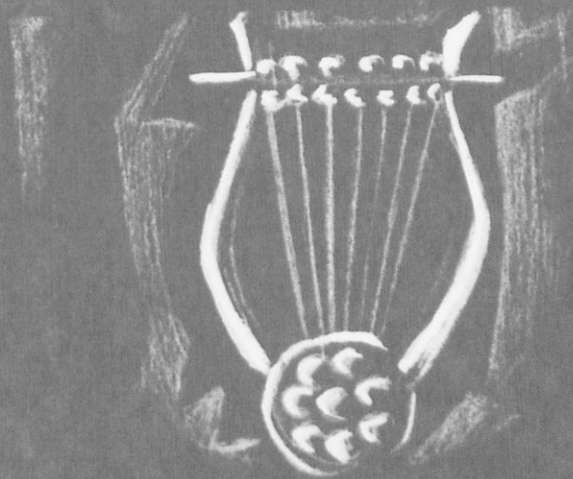
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΙΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
822

ΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1973

ΣΤ 89

ΣΧΒ

Vergilius, Maro P.

ΠΑΤΙΝΙΚΑ 27 / Γ = 136.

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΔΩΡΕΑ

ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
Κ1Σ
ΣΤ2Β
822

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
(ΕΚΔΟΣΗ)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
"Οργ. Ευρω. Έχασ. Βιβλίου"
ὑς αριθ. εισαγ. 340 τοῦ ἔτους 1975

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργίλιου

Ὁ Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἢ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὀκτωβρίου τοῦ 70 π.Χ. εἰς τὰς Ἄνδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὁ πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὰς γεωργικὰς, κτηνοτροφικὰς καὶ μελισσοκομικὰς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδείου. Ἐν Κρεμόνῃ ὁ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρυτέρας σπουδὰς. Ἐκ Μεδιόλανου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἠσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἄνδεις ἠσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἕνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικὰ του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιήματα, **Κατὰ Λεπτὸν** (*Catalepton*) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σφῆζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια ὀλίγα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἀναντίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξύ ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοῦντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων ὅστινες ἤξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικῆνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίτιον Πολλίωνα, ἄνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π.Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π.Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἀγροὺς τῆς Κρεμῶνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὄλων, οἱ παλαίμαχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὄλους καὶ κατ' ἰδίαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιήλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἄλλ' ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἔλθων κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π.Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὀριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς εὐνοικώτατα διακεῖμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσῃ καὶ τοῦ Μαικίηνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π.Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π.Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἱκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὅποια ὠμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὅποιον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπὸς του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγιάν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὕρισκει τὸν Αὐγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἠλιάσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἠθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ ὄσα του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἐξῆς διστίχου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφῆρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔφαλα βοσκάς (βουλικά ποιήματα), ἀγροὺς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτόν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργιλίου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἐτῶν (41 - 39 π.Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὁποῖα συνήθως **Ἑκλογαὶ** (*Elogae*) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου ἠὺχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὐρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικά δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἣ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαίτων ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικά ἐποίησε τὰ **Γεωργικά** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικῆνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π.Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δειδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον (Ἑργα καὶ Ἡμέραι). Ἀλλὰ τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐάρρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσῃ κομψότητι λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατάρθρωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνειάς. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιότερου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἅμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικὴν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἱστορικὰς παραδόσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἤκιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπικὴ διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικὴν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουσι ἢ μιμοῦνται τοὺς Ἕλληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρονογράφοι ἀπλοῦ καὶ ἄτεχνοι παρουσιάζοντες ἔργα θελγέτρου καὶ χάριτος ἄμοιρα· εἰς τὸν Ουεργίλιον ἐπεφύλασεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἱστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἔθνικόν. Ἡ Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ ὅποιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητῆς· ὄντως ἡ ὑπόθεσις του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. Ἐξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητῆς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤλπιζεν ὅτι θὰ συμβῆλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἐμελλε νὰ δοξασθῇ τοιοῦτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ἰουλίων, γινόμενου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ἰούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει **τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν**, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἔθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμιμήθη δὲ τὸν Ὅμηρον, οὗτινος τὴν μὲν Ὀδύσειαν ἠκολούθησε ποιῶν τὰ ἐξ πρώτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἐξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἓν ποίημα. Παρ' Ὀμήρῳ εὐρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Ὑ 306 κ.ἐξ.) :

*ἤδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἤχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρώεσσι ἀνάξει
καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γέγονται.*

Οὐδαμῶς δὲ τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Σικελιώτης ποιητῆς Στησίχορος (622 - 533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἐξω τῆς

Τρωϊκῆς χώρας. Ἐκ τῶν περὶ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἱστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνεΐας πρὸς τὸ Λάτιον. Ἐκ τῶν μέσων δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνεΐου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἦτο δὲ ἀρκετὰ γνωστός ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους τοῦ *Bellum Poenicum* διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνεΐου μετὰ τοῦ πατρὸς του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφιξιν.

Ἡ Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἱματηρῶν ἀγώνων εὕρισκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἄρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θεῖαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (*fortuna urbis*). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχῶ καὶ ἐρμηνεῖα γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνεΐαδι, ἡ ὁποία εἶναι διαπεποτισμένη μετὰ τὴν πίστιν αὐτὴν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνεΐου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἦτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἠθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἄρξουν τοῦ κόσμου. Ὁργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ εἰμαρμένης (*fatum ἢ fata*) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἦρωας, ὁ Αἰνεΐας. Ἀκολουθεῖ οὕτως τὴν ἰδὴν, τὴν ὁποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτὴν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι σιντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἐνίοτε φαίνεται δισταζῶν καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἄλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηνεκὴς ὑπακοὴ εἰς τὴν θεῖαν ἀποστολὴν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἦρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ *pietatem* (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἦρωος συνοψίξῃ.

Ὁ ποιητὴς εὐαίσθητος ὢν καὶ εὐγενὴς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρισμὸν τῶν γυναικῶν.

Ὁ Οὐεργίλιος ἐδαπάνησεν ἕνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. Ὁ Προπέρτιος (2, 34, 65), λέγει : *Cedite Romani scriptores, cedite Graii! / nescio quid maius nascitur Piade.* (ὕποχωρήσατε Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε Ἕλληνες! ἀγνοῶ τί μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

Ἡ Αἰνεὶὰς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνειδήσιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύσῃ αὐτός. Ἡ ἀπαίτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, ὅπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξεργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνεὶὰς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον I. Ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι' ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπών, ἀφ' οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνεὶας, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὀργὴν καὶ τὸ μῖσος τῆς θεᾶς "Ἡρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ὀργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομιῶν τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ "Ἡρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι ὁ στόλος τοῦ Αἰνείου, ὃν ἡ μοῦρα ἔχει ὀρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐξαιρετικὰ εὐνοουμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς "Ἡρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρός τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲ παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγηνευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφοδρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαίνονται καταποντισθέντα. Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ ὁποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὄρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν καταδιωκομένων Τρώων, οἱ ὅποιοι θὰ γίνουν ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην ἐξέρχεται εἰς ἐξερευνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὠραισιότη, λυτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὤμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἰνεῖαν ὅτι εὐρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδῶ, ἧς τὴν ἱστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται. Ἐπίσης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἰνεῖαν ὅτι οἱ ἑταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανεέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὐτὴ ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονίζουσας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδῶ μεγαλοπρεπῆς εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἐθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἴλιονεύς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τριαυτήν πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφορὰν, τὴν ὅποιαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα, ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἶθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἦτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνεΐαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἑαυτὸν ὁ ἥρωας, ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. Ἡ Διδῶ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲ θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲ τοὺς ἐταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλοῦσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸ παρίσταται καὶ ὁ Ἔρωσ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνεΐου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασιλίσσαν. Ἡ Διδῶ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ Ἀσκάnios, τὰ δῶρα, ἧτοι ἐσθῆτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέριον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν Ἰουλον ἀγνοεῖ ἢ δυστυχῆς βασιλίσις τίνα ἰσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἐξακολουθεῖ, τοῦ αἰδοῦ Ἰῶπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. Ἡ Διδῶ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνεΐαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῆ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. Ὁ Αἰνεΐας τὴν παράκλησιν τῆς Διδῶς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμενιν οὗτος ὁ ἵππος; ἦτο ἀφιέρωμα; ἦτο δόλος; Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἰκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτον τῶν ἐχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὀδηγοῦν νεαρὸν Ἕλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς θεοὺς, δι' ἑαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατάρθωσε νὰ σωθῆ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερῶσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη τοῦ Πέλοπος ἐν Ἑλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἅμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὗς ἐπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τευχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἐξάγονται οἱ ἐχθροί. Τὸν Αἰνεΐαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὕπνον τὸν Ἔκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουσι. Ἡ πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποῦ τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὅπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστραῖ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. Ὁ Πριάμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. Ἡ Ἥρα ξιφῆρης εἰς τὰς Σκαιᾶς Πύλας βιάζει τοὺς Ἕλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἐξάπτει τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνεΐαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἐκτορος. Ἄλλ' ὁ πατὴρ του Ἀγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἰκεσίαι τοῦ Αἰνεΐου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. Ὁ Ἀγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδῶσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστὴρ διαίτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. Ἀναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνεΐας φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν Ἰουλον. Ἡ Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἄφαντος. Μάτην ὁ Αἰνεΐας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα της ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτήν μεταξὺ τῶν ἀκολουθῶν της Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνεΐαν τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἑσπερίαν, εἰς τὰς δὺθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. Ὁ Αἰνεΐας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη.

Βιβλίον III. Ὁ Αἰνεΐας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλῆει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἐταίρους του εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν

οποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχιῖσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἀπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὁποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινὴ καὶ αἱ ἄλλαι Ἄρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ Ἄρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἐταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν ὁποίων αὐταὶ ἤρπαζον ὅσπην τροφήν ἠδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὴ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἄκτιον, ὅπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἄραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτῶν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα ὁ Αἰνεῖας εὐρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἐκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. Ὁ Ἐλενος, δεῦτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνεῖαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνεῖας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὐσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβὰς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὕν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἶναι τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ τόπος». Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνεῖαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὐσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριο Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλλέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὀδυσσεῦς ἐγκαταλειφθέντα παρὰ

τοῖς Κύκλωσι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδῶ διήγησις.

Επιπλέον, η εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων θα πρέπει να είναι σε αρμονία με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και να μην δημιουργεί ανισότητες. Η επιτυχία της πολιτικής εξαρτάται από την αποτελεσματική υλοποίηση των μέτρων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

Επιπλέον, η εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων θα πρέπει να είναι σε αρμονία με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και να μην δημιουργεί ανισότητες. Η επιτυχία της πολιτικής εξαρτάται από την αποτελεσματική υλοποίηση των μέτρων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

Επιπλέον, η εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων θα πρέπει να είναι σε αρμονία με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και να μην δημιουργεί ανισότητες. Η επιτυχία της πολιτικής εξαρτάται από την αποτελεσματική υλοποίηση των μέτρων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

Επιπλέον, η εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων θα πρέπει να είναι σε αρμονία με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και να μην δημιουργεί ανισότητες. Η επιτυχία της πολιτικής εξαρτάται από την αποτελεσματική υλοποίηση των μέτρων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

Ἑπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

Στίχ. 81 - 123

Καταγίγς.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

- eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra ;
 ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert : « o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere ! o Danaum fortissime gentis
 Tydide ! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidiae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit ! »
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi ; tum prora avertit et undis
 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurys ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 inliditque vadis atque aggere cingit harenae.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
 volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικός λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἑταίρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
 o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
 vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
 accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
 experti: revocate animos maestumque timorem
 mittite; forsan et haec olim meminisse iuvabit.
 per varios casus, per tot discrimina rerum
 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
 ostendunt: illic fas regna resurgere Troiae.
 durate et vosmet rebus servate secundis ».
 Talia voce refert curisque ingentibus aeger
 spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se praedae accingunt dapibusque futuris: 210

Στίχ. 254 - 296

**Ἑπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
 πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
 voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
 oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
 « parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
 magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. 260
 hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
 longius et volvens fatorum arcana movebo —
 bellum ingens geret Italia populosque feroces
 contundet moresque viris et moenia ponet,
 tertia dum Latio regnantem viderit aestas 265
 ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
 at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 additur — Ilus erat, dum res stetit Ilii regno —
 triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 transferet et Longam multa vi muniet Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Iliia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono :
 imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
 consilia in melius referet mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secreta ; vocabitur hic quoque votis.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

Ἄ ἔν Καρχηδόνι ναὸς τῆς Ἥρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
 Περιγραφή εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐξωγραφημένων
 καὶ δεικνυουσῶν ὀκτῶ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
 hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
 leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
 ausus et adflictis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
 artificumque manus inter se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno 470
 Tydides multa vastabat caede cruentus,
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
 suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
 diva solo fixos oculos avera tenebat.
 ter circum Iliacos raptaverat Hectors muros
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
 Eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,
 aurea subnectens exsertae cingula mammae,
 bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

**Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδῶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἐχθρικήν
 στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιόυται τοὺς Τρῶας.**

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
 « solvite corde metum, Teuceri, secludite curas.
 res dura et regni novitas me talia cogunt
 moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
 virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
 non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
 nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
 seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Aecesten,
 auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
 voltis et his mecum pariter considerare regnis :
 urbem quam statuo, vestra est; subducite navis :
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
 adforet Aeneas ! equidem per litora certos
 dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
 si quibus eiectus silvis aut urbibus errat ».

BIBΛION II

Στίχ. 13 - 20

Ὁ Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
 ductores Danaum tot iam labentibus annis,
 instar montis equum divina Palladis arte 15
 aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
 votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
 huc delecta virum sortiti corpora furtim
 includunt caeco lateri penitusque cavernas
 ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 - 56

**Ἡ δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόοντος
 περὶ τοῦ ἀναθήματος.**

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
 Laocoon ardens summa decurrit ab arce
 et procul : « ο miser, quae tanta insania, cives ?
 credits avectos hostis aut ulla putatis
 dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
 aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
 aut haec in nostros fabricata est machina muros
 inspectura domos venturaque desuper urbi,
 aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
 quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
 sic fatus validis ingentem viribus hastam 50
 in latus inque feri curvam compagibus alvum
 contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
 insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
 et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στίχ. 199 - 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- 200 Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsanguis. illi agmine certo
Laocoonta petunt ; et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamant.

Στίχ. 268 - 297

Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνεΐαν νὰ πράξῃ
 ἢ σιὰ τοῦ Ἑκτορος, καθ' ὕπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector 270
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis;
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces: 280
 «o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?»
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 «heu fuge, nate dea, teque his», ait, «eripe flammis.
 hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates:
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere

- 295 magna, pererrato statues quae denique ponto ».
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

**Ἡ περι τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
 εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ὁ θάνατος τοῦ Κοροΐβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
 ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 410 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Aiax
 415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
 Euris equis ; stridunt silvae saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 apparent : primi clipeos mentitaque tela
 agnoscunt atque ora sono discordia signant,
 ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
 425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
 proecumbit ; cadit et Rhipheus, iustissimus unus
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
 dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγή τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaezum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis, 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsanguie sepulcro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelles sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiquam umbone pendit.
cui Pyrrhus : « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenuis abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 - 751

‘Ο Αινείας φεύγει με τούς οικείους του .

Τὴν σύζυγόν του Κρέουσσαν, ἢ ὅποια καθ’ ὄδον γίνεται ἄφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
 religione patrum multos servata per annos : 715
 hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
 me, bello e tanto digressum et caede recenti,
 attrectare nefas, donec me flumine vivo
 abluero ». 720
 haec fatus latos umeros subiectaque colla
 veste super fulvique insternor pelle leonis,
 succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
 implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ; 725
 pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ;
 et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
 tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
 nunc omnes terrent aerae, sonus excitat omnis,
 suspensum et pariter comitique onerique timentem.
 iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
 evasisse viam, subito cum creber ad aures
 visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
 ardentis clipeos atque aera micantia cerno ». 735
 hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
 confusam eripuit mentem. namque avia cursu
 dum sequor et nota excedo regione viarum,
 heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
 substitit, erravitne via seu lassa resedit ?
 incertum ; nec post oculis est reddita nostris... 740
 quem non inCUSAVI amens hominumque deorumque, 745
 aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?
 Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
 commendo sociis et curva valle recondo ;
 ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
 stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
 per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Ὁ Αἰνείας ἐπιστρέφει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκόν του καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
 qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
 observata sequor per noctem et lumine lustro ;
 755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
 inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
 me refero ; intruerant Danai et tectum omne tenebant.
 ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
 volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
 760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
 et iam porticibus vacuis Junonis asylo
 custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
 praedam adservabant. huc undique Troia gaza
 incensis erepta adytis, mensaeque deorum
 765 crateresque auro solidi, captivaeque vestis
 congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
 stant circum.
 ausus quin etiam voces iactare per umbram
 implevi clamore vias, maestusque Creusam
 770 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Τὶ λέγει ἡ σκιά τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
 infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
 visa mihi ante oculos et nota maior imago.
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
 « quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
 o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
 eveniunt ; nec te comitem hinc portare Creusam
 fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».

haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

Ὁ Αἰνείας ἐξέρχεται εἰς τὰ ὄρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus,
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Danaïque obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Στίχ. 39 - 68

Ἐκ τῶν ἀπαίσιων σημεῖων τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται ὁ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ, ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἕξ Αὐτάνδρου.

- Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
 40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris :
 « quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
 heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
 telorum seges et iaculis increvit acutis ».
 tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias victriciaque arma secutus
 55 fas omne abrumpit ; Polydorum obruncat et auro
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
 auri sacra fames ? postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus ; stant Manibus arae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αινείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes ? ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὕπνου ἐμρανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores 165
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Διάλογος Αινείου καὶ Ἀνδρομάχης, θουούσης παρὰ
τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἑκτορος, ἐν Βουθρωτῶ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur et longo vix tandem tempore fatur :
- 310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
- 315 « vivo equidem vitamque extrema per omnia ducō ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromache ? Pyrrhin conubia servas ? »
- 320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumultum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit cubile ! . . .
- 337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
- 342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

Ὁ Ἑλένος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αἰνείαν, ἀφ' οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπε-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averno sonantia silvis,
 insanam vatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat:
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet, possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poseas;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

«Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen; hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu tantis nequiquam erepte periclis!
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris.» 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Στίχ. 1 - 11

1. arma virumque = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. cāno = ἄδω, ἦτοι τὸ ποιήμά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὄχι διδασκτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικὰ). arma = bella· πρβλ. Ὀμ. Α, 1 *Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος* Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. qui primus . . . ἡ σύνταξις : qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam. Τὸ Troiae ab oris συναπτέον τῷ profūgus. Τὸ primus = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ princeps (πρβλ. στ. 6 unde = a quo) = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτῆς τοῦ Λατινικοῦ γένους. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐξαιρεῖ τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. Italiam = in Italiam, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως in, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὁμοίως κατωτέρω litōra = ad litōra. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν Itālus. fato, ἀφαιρ. τοῦ fatum. fatum (ἢ fata) = τὸ πεπωμένον, ἡ εἰμαρμένη. fato profūgus = ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης φυγᾶς. Εἰς τὸ profūgus περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνεῖας ἀφῆσας τὴν Τροίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Laviniaque : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ Italiam, ὁ δὲ que εἶναι ἐξηγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτᾶς τοῦ Λαουίνιου ». Τὸ Λαουίνιον ἐκτίσθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνεῖου· ἐντεῦθεν ὁ ἱστορικὸς ἀναχρονισμὸς. Lavinia, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. multum . . . iactātus . . . multa . . . passus, αἱ μετοχαὶ iactātus (ριπτασθεῖς) καὶ passus (παθὼν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ venit, τὸ ille, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' Ὀμήρῳ τὸ ὄ γε, διὰ νὰ κατα-

στῆ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομ. α, 1 κ.ἐξ. **Ἄνδρα μοι ἔνεπε . . . δς μάλα πολλὰ πλάγχθη . . . πολλὰ δ' ὄγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα*. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς **σαλεύεσθαι** καὶ **ῥιπτάζεσθαι**, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθῶν, μετοχὴ τοῦ pati, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσει, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi sup̄erum, θεῶν ἰότητι, 'Ομ. ρ, 119. superum = superiorum· ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρα τῆς φράσεως ἐρμηγεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὠργισμένη αὐτῇ οὔσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεούς. saevae mem̄orem : Σημειώσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνούσας "Ἡρας. Αἰσχ. 'Αγαμ. 155. « *μνάμων μῆνης* », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καί. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἐξαιρεῖ τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum cond̄eret = ἕως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται πρὸς ὀριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condidī, conditum, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουινίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἤτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygīos Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιητῶν ῥήματα κίνησιν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικὴν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἠθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἄλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι)· οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἄλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τεῖχη· ποιητικὴ περιγραφή τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἦτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musā. 'Ο Ὀμηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. 'Ομ. α, 1 **Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα· ἄλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα*· προβλ. 'Ομ. α, 10 *tῶν ἀμόθεν. causas = τὰς αἰτίας* δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tot adīre labōres ὑποδηλούμενας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numen ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ἡρας) ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ἡρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ὁ Αἰνείας ἠναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ἡρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ιδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐξολοθρευθῇ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἡ τί (ἰδίᾳ) λυπούμενη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ἡρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρωῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωῶς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ἡραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηναῖαν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ἴδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιετλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγετικὰ δεινά, τὰ ὅποια οἰονεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre· adēo labōres = ἀναλαμβάνω πόνοους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insignem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adīre) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adīret) εἶναι ποιητικὴ· animis, ἀφαιρ. in animis, προβλ. τὸ ὄμηρ. φρεσσί, θυμῶ. caelestibus, δοτικῇ, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὀνόματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene . . . irae ? Ἐρωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μετ' ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἐννοίαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδευτοῖς Ρωμαίοις.

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθύς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθύς ὡς εἶπε ταῦτα (ὁ Αἰόλος). 'Ο Αἰόλος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ,τι ἡ "Ηρα προστάσσει. *cavum . . . montem* = τὸ κοῦλον ὄρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομ. κ, 1 - 2 : *Αἰολίην δ' ἐς νῆσον ἀφικόμεθ'* ἔνθα δ' ἔβαιεν / Αἰόλος Ἰπποτοάδης. *conversa cus-pide* = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἰόλος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὀριζοντίαν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ περιγραφή τῆς θυέλλης, ἧς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἴδους τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ "Ὀμηρος· ε, 291.

82. *montem impūlit* = ἐπληξε τὸ ὄρος. Τὸ *impello*, περὶ μείζωνος δυνάμεως. *in latus*, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὄρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= *porta* στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. *ac* = *ac statim* = καὶ εὐθύς· διὰ τοῦ *ac* σημαίνεται ἄμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. *velut agmine facto* = οἰνοὶ ἀγῆματος γενομένου, οἰνοὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. *qua data porta*· τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὧδε : *qua* (*parte*) *data* (*est*) *porta*. *porta* = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουριῶν, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποίηθη, ἀφ' οὗ προηγουμένης εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἰνοὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. *ruunt*· *ruo*, *rui*, *rūtum*, *ruere* = ὄρμῳ, ἐξορμῳ. *turbo* - *inis*, ἄρσ. γ' = δίνη. *perflo*, ἀ' συζ. ὁμαλ. = *διαφυσῶ*, *διαπνέω*.

84. *incubuere mari* = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. *incumbo*, *cubūi*, *cubūtum*, -*ere* : 'Ομ. ε, 295 - 6 *σὴν δ' Εὐρός τε Νότος τ' ἔπεσον Ζέφυρός τε δυσαιῆς / καὶ Βορέης αἰθηρηγενέτης, μέγα κῆμα κυλίνδων*. 'Ο παρακείμενος (*incubuere*) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. *ruunt*, *volvunt*. *totum* (*mare*) a *sedibus imis* = ὅλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. *una* = ὁμηρ. σύν. *ruunt* ἐνεργ. = *eruunt* = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, ὄμηρ. Ζέφυρος δυσαής· ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὗς μνημονεύει ὁ Ὅμηρος, λείπει ὁ Βορρᾶς, ὅστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor -ōris, ἄρσ. γ' = τρισμός. ruidens - entis, ἄρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν ὄλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου r.

88 - 89. eripiunt . . . ex oculis. Μετάφρασις τῶν ὄμηρ. ε, 293 κ.έξ.: . . . σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) / γαίαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νόξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νύξ ζοφώδης. incubo, (āvi, ātum), ūi, itum, āre = ἐξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συχναὶ ἀστραπαί. mico, -ŭi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἄφρευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. Ὅρα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐς. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὄλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ὁμήρῳ ε, 305 νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὄλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. Ὅμ. ε, 297 καὶ τότε Ὀδυσσεύς λῦτο γούνατα. frigus - ōris, οὐδ. γ' = ρῖγος, κρύος : φόβος ὃς ἐμποιεῖ τὸ ρῖγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουσαν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit . . . voce refert. Ὅμ. ε, 298 : ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. Ὅμ. ε, 306 κ.έξ.: τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἱ τότε ὄλοντο / Τροίη ἐν εὐρείῃ· ἡ φράσις δηλοῖ τὸν ὑψιστον τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

96. oppetere mortem (ὄμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydide, κλητ. τοῦ Tydides, ὁ Τυδείδης, ὃν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danäum fortissimum gentis, καθ' ἃ καὶ ὁ Ὅμηρος λέγει· ὃν δὴ ἐγὼ

κάριστον Ἀχαιῶν φημί γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῆ ὁ Αἰνεΐας τὸν Τυδεΐδην, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐφονεύετο, ἂν δὲν ἤρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἢ Ἀφροδίτῃ (Ὅμ. Ε, 274 κ.ἐξ.): *mene . . . non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἑαυτὴν τιθεμένη, ἦτοι μὴ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τινος ῥήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἐρωτημ. μορίου ne (ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. *Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς Ἰλιακοῦς πεδίοις. occumbere = πίπτειν. occumbo, cubūi, cubitum, γ'.**

98. *animam effundere = ἐκπνέειν: effundo, - ūdi, - ūsum, - ěre = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ ὀργάνου = τῆ σῆ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).*

99. *saevus = αἰνός, ἀπτηνής (οὐχὶ πρὸς φόγον). ubi = ὅπου. Aiacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος ἐπιθετικοῦ ὅπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacere, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ῥῆμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. Ὁ δ' ἐνεστώς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὁποίου ὁμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.*

100. *Sarpēdon, Σαρπηδῶν, ὁ τῶν Λυκίων ἀγὸς καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ Ὑπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν (Ὅμ. Π, 477 κ.ἐξ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora . . . volvit πρβλ. Ὅμ. Μ., 22 - 23 : καὶ Σιμόεις, ὅθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλεια (galeae) / κάππεσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corpora virum).*

102. *iacranti = clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημειώσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἢ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ῥήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iacere πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς: ὁ Αἰνεΐας εἶναι προφανῶς συγκεκριμένος. Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικῆ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.*

103. *adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ*

τῆς πρόφρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκῆπτουσα. velum = τὸ ἱστίον, τῆς νεῶς δὴλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει : τὸ ρῆμα ferio - ferīre· ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγνύει διὰ τὴν ὀρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. Ο, 626 : ... ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης / ἱστίῳ ἐμβρόμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἄστρα αἴρει. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : Ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κύμα κατ' ἄκρης.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασία ληπτέον = se avertit ἢ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἐννοητέα ἢ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit = ἡ πρόφρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἐκθέτει.

105. insequitur cumūlo . . . mons. cumūlo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequitur : cumūlo = cumulātīm, mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὄγκῳ ἐπέρχεται. praeūptus aquae mons = ἀπότομον ὕδατος ὄρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὕψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi . . . his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρόφρα. pendēo, rependi, -ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehīscō, - hivi, - ēre = χαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὄργαν. ἀφαιρετικῆς hārēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit : furit aestus harenis. τὸ furēre συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. Ὠραία ἢ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἢ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 586 κ.ἐξ. : . . . πόντιον οἶδμα . . . κυλινδει βυσσόθεν κελαινὰν θίνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαϊκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λαυθάνοντες. torquēo, torsi, tortum, -ēre = στρέφω, σφενδονῶ.

109. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant Aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ Arae εἶναι αἱ νησίδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ Aras, μεγάλη ράχis, μέγα τμήμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevīa, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόμ. vada γενόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlīdo, - si, - sum, - ěre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῶ ψάμμου περιζωννύει : agger ἄρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycīos, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνοσ) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. veho, vexo, vectum, vehēre = ὀχέω, ὀχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἦτο ὄλος ὁ πόντος. a vertice = desūper, ab alto = κατ' ἄκρης.

115. magīster, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = πρηνής.

116. in caput, ὄμηρ. ἐπὶ κὰρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ, 413 : ὁ δ' ἄρ' ἄρνευτῆρι εοικῶς / κάππεσ' ἀπ' ἰκροῖφιν. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὔρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τιμῆσι καθ' ἑλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōre vortex = ὀρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνει διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημειώσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου r. vortex - īcis, ἄρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἕχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῆδε κακεῖσε). in gurgite vasto = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : gurges - ītis. ἄρσ. γ' = δίνη, συστροφή ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικὴν, ἐὰν ὀλίγους τῆδε κακεῖσε (ἔνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρύν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. no, a' συζ. ὁμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες, καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι.

tabulae, σανίδες τῆς νεώς· πρβλ. 'Ομ. μ, 67 : πίνακάς τε νεῶν Troia gaza = Τρωικός θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἔλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Πιθῆϊ, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. 'Ἰλιονεύς καὶ κατωτέρω 'Αβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ 'Ομήρου. 'Αχάτης δὲ καὶ 'Αλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. 'Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· 'Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = ὁ χειμῶν, ἡ τρικυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagibus = laxātis compagibus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. omnes, δηλ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicum = exitiosum = ὀλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἴδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἰσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilābi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. "Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ὧν εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικός διορισμός τοῦ malorum (= antiquorum malorum = τῶν πρὶν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἰσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ, 208 : «'Ω φίλοι (= ο socii), οὐ γὰρ πῶ τι κακῶν ἀδαιμόνες εἶμεν» (neque enim ignāri sumus ante malorum)· τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμιμνήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. graviōrā, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὅποια τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ, 209 : οὐ μὲν δὴ τότε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et . . . vos et . . . Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : vos enim iidem estis, qui et . . . rabiem Scyllaeam = ad rabiem Scyllam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράλληλον τὸ ἔλλην. βίη 'Ηρακλήϊη . . . 'Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ accessis (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ scopulos. penitus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βῆθη

των ἀντηχοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ, 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ / δεινὸν βεβρῶχει.

201. Cyclopia saxa εἶναι litus Cyclopum saxorum in Sicilia, ἧς τὰς ὄχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατόικουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πείραν· experior, expertus sum, - īri = λαμβάνω πείραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsan = ἕσως. Τὸ μόριον forsan, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἕσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἢ πρὸς ὀριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' 'Ομήρῳ μ, 212 : καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι οἴω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ : ἀλλ' ἠδύ τοι σωθέντα μεμνησθαι πόνων.

204. per tot discrimīnā rerum = διὰ τσοσούτων κινδύνων. discrimīna rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decrēta oracūlis et auguriis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῶν χρησιμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχνοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. Β, 299 : τλήτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὢν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accingunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἐτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapibusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. 'Η ὅλη φράσις ἀναλύεται ὧδε : accingunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futuras parent : daps - dapis = ἡ δαΐς, θοίνῃ, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. Ὀμ. Θ, 38 : τῆν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς.

255. voltu... serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὐτῆ τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὄχι ὀλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serēnat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾷ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα : σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης : ἤτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δυσλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, ὄμηρ. Κυθήρεια : ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεὺς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἶχεν εἶπει : quae te sententia vertit ? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavinia, γεν. ἐξ ὀνομαστ. Lavinium. sublimem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεοὺς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ὅ,τι εἶχεν εἶπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnuis arcem = οἷς τὴν Ἀχρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγάθυμος, μεγάλητωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. tibi, δοτ. ἡθικῆ. quando = quoniam = ἐπειδὴ· remordet ἀντὶ τοῦ iterum, iterumque mordet : non cessat mordere, εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὁ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελιττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroces = populos bellicōsos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνοὺς.

264. contūdet = superabit, vincet = θὰ καταβάλλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ěre = συντρίβω. mores . . . ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τεῖχην.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεχδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἤτοι τρία ἔτη. dum = ἕως οὖ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἴδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτούλοι· ἢ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῶ transiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει) : ἢ πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἑλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. III, 29, 2 « ἡμέραι . . . ἤσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἐαλωκυία ἐπτά ». Οἱ Ροτούλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, οὗτος δ' ὁ ἀγὼν εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνείαδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic. at, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσας. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ius (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενόν κατὰ δοτ. καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ cui. Ὁ πρῶτος εἰσηγητῆς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου καταγωγῆς τῆς Ἰουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

268. Ius, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρωός. res Iulia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεώς του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσσην σημασίαν : περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανάδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. εἰς τὴν Ἄλβαν ὁ Ἀσκάnios). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ἀσκάnios τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουινίου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam . . . Albam, ἢ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς

bona dea, patriā potestas, sacra via). multa vi = ισχυρῶς. muniet = θά ὀχυρώσῃ, ἤτοι ὀχυρωτάτην θά κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ Ἑλλάδι. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνείας θά βασιλεύσῃ τρία ἔτη, ὁ Ἀσκάnios τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἕλληνας βασιλεῖς. Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικούς συνδυασμούς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ Ἑκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἐστίας.

274. gravis = gravīda = ἐγκύμων, κυφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἣτις ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ ἐστίας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θά γεννήσῃ δίδυμα, ἤτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. proles, is θ. = ἔκγονος, γόνος, τέκνον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται μετὰφρασις τοῦ ἑλλην. Ρέα Ἰδαία (Ἰδη = δάσος, silva)· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθῆλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφῆρσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. tegmen, inis οὐ. (tegmīne, inis) καὶ tegmentum, i (tegmentum, i). fulvo = τῷ ξανθῷ. tegmīne (= pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θά διαδεχθῆ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θά συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς Ἑλλάδος κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = Ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars (Ἄρης), οὗ υἱὸς ἦτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (= terminos) καὶ εἰς τὸ tempora. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὀρισμένα καὶ οὐχὶ περισ-

σότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὐ ;) = ἀλλὰ μὴν· καὶ διὰ τοῦ quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἐξευμενισμὸς τῆς ὠργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδρῦση κράτος μέλλον νὰ καταστρέφῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εὐνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότης. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. sic placitum, δηλ. mihi est = sic decēvi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικός καθαρμὸς, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assarāci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος τοῦ Ἀγχίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρίς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλάς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. servitio premēt = ζυγῶ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἰσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominābitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἄργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominābitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἄργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαίωματι τῆς υἰοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὅστις τὴν ἀρχὴν τοῦ διὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, τὴν φήμην τοῦ διὰ τῶν ἀστρων θὰ ὀρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = deductum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαιγιμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. spoliis onustum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἠνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἄφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν Ἡραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θεῶν τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὗτος ὁ Αὐγουστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετὰβασις εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. positis bellis = compositis bellis = finitis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιὰ, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides : ἡ προσωποποιήσις ἀφηρημένων ἐνοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἑστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus... Κυρῖνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἄρης, ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἰδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. Ὅταν δ' ἡ φυλὴ αὕτη συνεχωνεῦθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῖνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρας. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὅφ' ὧν κατετρώχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὧν

τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἦτο ὁ Αὐγούστος Καῖσαρ, ὅστις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων. *dirus, a, um* = φρικτός. *ferro et compagibus artis*, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ *ferrēis compagibus artis* = σιδηραῖς σφιγκταῖς (= *artis*) συναρμογαῖς.

294. *Belli portae*, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐκλείετο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείσθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρκτῇ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. *Furor impius* = ἡ ἀσεβῆς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). *intus* = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. *centum vincetus aënis nodis* = ἑκατὸν δεδεμένη χαλκοῦς δεσμοῖς. *vincetus*, παθητ. μετοχή τοῦ *vincio, vinxī, vincetum, vincire* = δένω. *post tergum* = ὀπισθεν. *aënus, a, um* = χαλκοῦς. παρὰ τὸ *aes - aeris* = χαλκός.

296. *fremet horridus ore cruēnto* = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἱματηρῶ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου *r* παρήγησιν. *frēmo, -ūi, -itum, -ēre* = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχώμαι.

Στίχ. 441 - 493.

441. *lucus, ἄρ.* = ἄλσος. *fuit, ἄς* μεταφρασθῆ διὰ παρατατικοῦ. *laetissimus umbrae*, τὸ ἐπίθετον *laetus* συντασ. πρὸς γενικήν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. *quo primum . . . signum*, ἡ σειρά τῶν λέξεων : *quo loco* (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα) *Poeni iactati undis et turbine effodere primum signum. effodio, -ōdi, -ossus, -ēre* = ἀνασκάπτω. *signum* = *omen* = σημεῖον, οἰωνός.

444. *monstrarat* = *monstraverat*, ὑπερσ. τοῦ *monstro* ἄ' συζ. ὁμηρ. = δεικνύω. *caput acris equi* ἐπεξηγεῖ τὸ *signum* = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. *sic nam* = *nam sic. fore* = *futūram esse*, οὗ ὑποκείμενον τὸ *gentem*, κατηγορούμενον δὲ τὸ *egregiam bello et facilem victu* : *victus - us* (*vivo*) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια : *facilem victu* = εὐκόλον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὁμηρ. Ζ 138, δ 805 : *θεοὶ ῥεῖα ζῶοντες*). *ēgrēgius, a, um* (*e - grex*) = ἐξάριτος, θαυμάσιος.

446. Sidonia : ἡ Διδῶ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτευούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσῆρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταῖον)· τὰ προσφερόμενα πλοῦσια δῶρα (donis) ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - inis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἐξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aënea surgebant limina = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. nexaeque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόμετοι παραστάδες : ἡ δύνατο ὁ ποιητῆς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἦσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ῥῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὁποῖον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἦσαν), ὅπως λέγει καὶ εὐθύς κατωτέρω foribus cardo stridebat aënis ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aënae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - inis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας)· strido, -di, -ère = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς λέξεις aënae - aere, ὁ δεῦτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aënis. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποιικιλία τῶν ἐπιθέτων, aënea, aere nexae, aënis.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἠγνόει πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδῶ. leniit, παρακ. τοῦ lenio δ' συζ. ὁμ. =πραῦνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidēre = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερο θάρρος. sub . . . templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἕκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὁμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. reginam opperīens = τὴν βασιλίссαν ἀναμένων· opperīens - perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. Ὁ ποιητῆς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασιλίсса, ἵνα βουλευθῆ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις κρατοῦντα περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἦτο ἐκεῖ. quae fortuna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur (= θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέμονται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συνεπέβαινε ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificum manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἠμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opēra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἐργώδη.

456. ex ordine, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. ὀργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἄτρείδας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἕτερος τῶν Ἀτρείδων (Ἀγαμέμνων) ἤρπασε τὴν Βρῆσηίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ Ἐκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαί.

461. en Priāmus = ἰδοὺ ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ ὀνομαστικὴν, ἀλλαγῶ μὲ αἰτιατικὴν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtūti = εἰς τὴν ἀρετὴν. suā praemiā = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrimae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrimae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālīa = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἄνθρωποι ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Συγγενεῖς κατ' ἔννοιαν ἢ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortālīa tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālīa) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἢ φήμη. tibi δοτ. ἠθικὴ· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἑαυτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὀργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ὁ δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἐξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναί-

σθήματα και πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἐξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. *animus pascit* = τὴν ψυχὴν τέρπει. *pasco, pavi, pastum, pascere* = βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. *multa gēmens* = πολλὰ στενάζων. *umēctat* = *irrigat* = βρέχει *largo flumine* = ἀφθόνῳ ροῇ (δακρῶν)· πρβλ. 'Ομ. I, 570 δέοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ θ, 522 δάκρυ δ' ἔδευεν ὑπὸ βλεφάροισι παρείας.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύουν ὀκτὼ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα ζεύγη, τὰ ὁποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων *hac . . . hac* (στίχ. 467 - 468), *hinc . . . parte . . . alia* (469 - 474) : ἤτοι νίκην τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν Ἔκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα (1), τὸν φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεῶς (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα (3), τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιοπῶν ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. *Pergāma* : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. *uti Grai (Graeci) fugērent . . . premēret Troiāna iuventus* = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ Ἕλληνες, ἐπίεζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ νεότης.

468. *Phryges, ἐνόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες), instāret curru cristātus Achilles* = ἐπήρηχτο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεῦς.

469. *Rhēsi (Rhēsus) = Pῆσος* : Θραῆ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἔμπων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἰδὲ 'Ομ. K, 334 κ.έξ. *tentoria nivēis velis* = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὀθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὀθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

470. *primo somno prodita* = κατὰ τὸν πρῶτον ὕπνον (ὅστις εἶναι

καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, ὅστις, διὰ τὰ σωθῆ, διηγῆθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσεά τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῶ φόνω.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἤλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἐλληνικόν).

473. prius quam gustāssent . . . bibīssent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἐὰν οἱ Ἴπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἤθελον γευθῆ χλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἤθελον πίνει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabulum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλοον Σκάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τρωίλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὗς διηγεῖται ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπτιος εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὅποῖον οὕτως ἐκενώθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἤνια, τὰ ὅποια ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποίαν χαράσσει γραμμὴν ἢ αἰχμὴν τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς· ἐλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαί τι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματός του.

477. tamen = ὅμως, ἀν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. pulvis, ēris, ἄ. καὶ θ. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένω.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = με τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσικόμοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. reptumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρῆ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουσ διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηναῖς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθηναία μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνῶν.

481. suppliciter = ἱκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἑλληνίζουσα.

482. diva solo fixos . . . tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ., δὲν ἤκουε τὰς ἱκεσίας των. solo dot.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptaverat (εἶχεν ἐλκύσει). Ὁ Ὅμηρος ἐν Ἴλ. λέγει ὅτι τὸ πτώμα τοῦ Ἐκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τρις καθ' ἑκάστην πρωίαν περίξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. Ὁ Οὐεργίλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ' Εὐριπ. καὶ Ἐννίω, λέγει ὅτι ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἰκέτης, ἵνα ἐξαγοράσῃ τὸ πτώμα τοῦ υἱοῦ (exanimum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτώμα χρυσῶ ἐπώλει ὁ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνεΐας : dat gemitum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inermis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἰκέτης.

488. Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis = ἑαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνεΐας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἐξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνωνος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερον ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἥους, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἦλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ Ἄρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατόικουν ἐν Σκυθία παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμόν· ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισελήνοειδῆ (lunatis peltis) καὶ χρυσῶν ζωστήρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστήρος ἐξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnectens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. *exsertae mammae* (δοτ. τὸ δὲ ρ. *exsēro* = ἐξείρω, γυμνῶν) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. *viris*, δοτ. εἰς τὸ *concurrere* = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρα. *virgo* = παρθένος (οὔσα)· ὁ Ὅμηρος (Γ 189) λέγει Ἀμαζόνες ἀντιά-
νειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. *voltum demissa*· ἡ Διδῶ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημέ-
νον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν
ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηνέχθησαν
πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοί της. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἦθος
τῆς Διδουῆς εὐγενές.

562. *solvite corde metum*, ἀντὶ *solvite corda metu* = ἀπαλλά-
ξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. *res dura* = *rerum dura condicio*, ἡ δεινὴ κατάστασις.
regni novitas = τὸ νέον τοῦ βασιλείου. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο
ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἑτέρου
δὲ ἀπὸ τὴν γεινίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως
ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπήκοων τῆς
Διδουῆς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδῶ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς
αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. *talia moliri* = τοιαῦτα νὰ μηχα-
νώμα (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. *custōde*, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ *custodibus*.

565. *Aeneādam*, τῶν περὶ τὸν Αἰνεΐαν, δηλ. τῶν Τρῶων· ἐλλη-
νικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνεΐαδῶν. *nesciat* (ὑποτ. τοῦ *ne-
scio*) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. *virtūtesque virosque* = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄν-
δρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου *r*.

567 - 568. *obtūsa* τοῦ *obtundo*, - *tūdi*, - *tūsum* καὶ *tunsum*, - *ēre*
= τύπτω, ἀμβλύνω. *homo obtūsus* = ἀμβλὺς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρω-
πος. *adēo . . . tam*, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμ-
περασματικὴ διὰ τοῦ *ut*, ἥτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ
προηγούμενα (*ut Troianōrum factā nesciāmus*). *nec tam aversus
Sol . . .* = *nec tam in aversa caeli parte iungit*, ζευγνύει, δηλ. ἐζε-
υγμένους ἐλαύνει (*iunctos ducit*), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνει
διὰ τοῦ οὐρανοῦ. *Tyria ab urbe*, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας. Ἡ ἔννοια : Δὲν
εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ κεῖται ἡ χώρα μας

τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώ-
ρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἣτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖ-
ται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἔθνικὸν θεὸν τῶν
Ἰταλῶν Saturnum, ὅστις ὕστερον ἑταυτίσθη πρὸς τὸν ἑλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ
τὸ ὄρος Ἐρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycina).
optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ
τῶν ἀναγκάων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuvo = βοηθῶ.
ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις
voltis . . . considere ἴσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κ.λπ.), ἣς
ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem . . . vestra est. mecum pariter = mecum
simul, mecum una = ὁμοῦ μετ' ἐμοῦ. consido, sēdi (sīdi), sessum,
ēre ἐγκαθίσταμαι.

573. urbem quam statuo . . . est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ
φράσις ἔχει ὧδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo =
ἰδρῶω. subducite navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyriusque, περιληπτικά = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo
dicerimine = ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agetur = a me regē-
tur, tractabitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. noto compulsus eodem. Τὸ noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento.
eodem, δηλ. quo vos compulsi estis. compulsus = ὡσθεις· ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὡσθεις.

576. adforet = adesset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς
φανερῶνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

577. lustro, α' διέρχομαι, παρέρχομαι, διατρέχω.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus
silvis· quibus, ἀόριστος ἀνωνομία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ
urbibus καθόλου περὶ πόλεων καταφικμένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ
silvis.

Στίχ. 13 - 20

13. *Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δηλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν.*

14. *ductores Danaum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν. tot annis = τοσοῦτων ἐτῶν, ἤτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δηλοῖ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.*

15. *instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὄρους. divina Palladis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδος (ὡς λέγει ὁ Εὐριπίδης ἐν Τρωάσιν) ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειὸς (Ὀμ. θ, 493 : τὸν Ἐπειὸς ἐποίησε σὺν Ἀθήῃ).*

16. *aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἐξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt) abiete costas. secta abiete, ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἤτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiete ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.*

17. *votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse simulant = προσποιοῦνται, ἤτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ Ἴπκος) ἀφιέρωθῃ τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα voveo, vovi, votum, - ēre = εὐχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθῃμι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τοῦτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. fama vagatur ἢ φήμη διαδίδοται.*

18. *huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latēri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ. delēcta virum (= vivorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρα.*

19. *inclūdo* = ἐγκλείω. *penitus*, διορίζει τὸ *complent*: *complēo* β' συζ. ὁμαλ. = πληρῶ. *cavernas uterumque*, ἐν διὰ δυοῖν: *cavernas uteri* = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἔππου). *uterus*, - *i*, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. *armato milite*, περιληπτικὸν ἀντὶ *armātis militibus* = ὀπλισμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. *ibi*, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὐρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. *ante omnis*, ἐπιτείνει τὸ *primus* = πάντων πρώτιστος. *magna comitante caterva* = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόοντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσιου.

41. *ardens*, δηλ. *irā* = καιόμενος ὀργῇ. *decurro*, - *cūcurri* καὶ - *curri*, - *cursum*, - *ēre* = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι. *summa ab arce* = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ κατοπτεῦση τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. *et procul*, ἐνόησον τὸ *dixit*, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῇ τοῦ Λαοκόοντος ἡ σπουδῆ· παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν: *quae insania* (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ *est*. Αἱ παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν παραχῆν τοῦ Λαοκόοντος.

43. *avectos*, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *esse*: *avectos* (*esse*), ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *creditis*: ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἐχθροὶ πιστεύετε; ἡ ἐρώτησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν: *ne credite* = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. *carēre* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *putatis*. *carēo* = στεροῦμαι. *dolus* - *i* = δόλος. *sic notus Ulixes?* = οὕτω (= τόσον ὀλίγον) γνωστὸς εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς;

45. *hoc ligno* = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἔππον. *occūltor* = κρύπτομαι.

46. *haec machīna* = αὕτη ἡ μηχανή· ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἣτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἧς ἠδύνατο οἱ ἐχθροὶ νὰ κατοπτεῦουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. *fabricāta est* = κατεσκευάσθη.

47. inspectūra, ventūra, μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα να κατοπτρεύ-
ση και μέλλουσα να επέλθη. urbi, δοτ. = in urbem = έναντίον τῆς
πόλεως.

48. aliquis = alius quis = ἄλλος τις. error - ōris = δόλος (ὁς
εἰς πλάνην και ἀπάτην ἔχει).

49. et = et etiā = προσέτι και. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος
ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημειώσον τὴν θέσιν
τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. validis - viribus
(παρήχησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ.
in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam
compagibus alvum, ὧν ἡ σειρὰ ἔχει ὧδε : in alvum feri (= equi)
curvam compagibus (= curva compāge lignorum contextam) =
εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατα-
σκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorqueō, - rsi, - rtum, - ěre =
συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūso = τῆς κοι-
τίας ἀνασεισθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ěre).

53. insōno, - uī, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae =
insonuēre quid cavum = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατη-
γορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὧδε : si fata deum (= deorum)
non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non
laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν,
αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὐριπίδης.

55. impulērat, ὀριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως
εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν και διαλύειν
τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (και τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ
ἔμμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν και λέγει ταῦτα (σχῆμα
ἀποστροφῆς). Σημειώσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως
γενομένην μετὰ τὸ προηγηθῆν Troiāque nunc staret· ἡ ταιαυτὴ ἀλλαγὴ
πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. *Hic = tum. aliud, κεῖται ἀντί οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγο-
νός. maius = μεῖζον. multo, συναπτέον τῷ magis tremendum = πολὺ
περισσότερον φοβερόν.*

200. *obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicior (ob - jacio) = προβάλλει,
ἐμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν
προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.*

201. *ductus sorte = λαχῶν κλήρω, κληρωθεῖς· ἐκληρώθη ἱερεὺς
ὁ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν ὁποῖαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν
νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν
Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ἱερεὺς
τοῦ Ποσειδῶνος, εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ
πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεῖς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱεσειῶν του τὴν ἀποβί-
βασιν τῶν Ἑλλήνων.*

202. *taurum macto = ταῦρον ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēm-
nis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὧν ἐτελοῦντο
κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.*

203 - 204. *gemini . . . immensis orbibus angues = δύο ὄφεις
μὲ ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Τὸ alta ὡς
οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus =
ἤσυχος, γαλήνιος (ἢ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὄφεις νὰ φαίνονται).
horresco, horrui, - ēre = φρίττω. referens = ἀναφέρων, διηγούμενος.*

205. *incumbunt = ἐπισκῆπτουν. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ
τὸν πελώριον ὄγκον τῶν ὄφρων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης
προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως
ἠνωμένοι.*

206. *arrecta = ἠνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι·
ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὄφεις λόφον.*

207. *Τὸ ἐπίθετον sanguinea τοῦ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μετα-
φράζει τὸ παρ' Ὀμήρῳ Β, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφινός. superant
undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἕτερον μέρος
τοῦ σώματος.*

208. *pone legit pontum = ὀπισθεν ἐπιψαύει τῆς θαλάσσης.
sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinuans.
immensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumine = δι' ἐλιγμῶν.*

209. fit sonitus spumante salo (σημειώσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἤχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλειμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὄψεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκούμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς ἔχοντας ὑφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημί τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἢ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὄφεις). sibila ora = τὰ συρίττοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημειώσον τὴν ἤχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsanguis = ὠχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsanguis τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλῳ φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορεῖα σταθερᾶ (τεινούση εἰς βέβαιον σκοπὸν).

214. serpens uterque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὄψεων περιβαλῶν. natorum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ implicare εἶναι ἴδιον ἐπὶ τῶν ὄψεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἢ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιητὰὶ λέγουσιν καὶ morsu lacerare, consumēre.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripio = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligo = δένω, περιβάλλω.

218. medium = medium corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόοντος) τὰ φολιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμησις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλῆν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὄψεων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὄφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν ὄσφυν τοῦ ἀνδρὸς (his medium amplexi), δις δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul . . . simul = ἅμα μὲν ... ἅμα δέ. divello, - elli, - ūlsum, - ěre = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, -ěre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἃ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. saniē atroque venēno = σιάλω καὶ μέλανι (=θανατηφόρῳ) ἰῶ (τῶν ὄφρων)· ἰχώρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὄφρων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ἱερατικά διεβρέχοντο.

223. qualis mugītus (ἐνόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. Ὅμ. Γ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἶσθε καὶ ἤρηνεν, ὡς ὅτε ταῦρος/ἤρηνεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et ... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχῆσαντα πέλεκυν. Σημειώσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδῆποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληττόμενον ἐμυκάτο. Ὁ μῦθος τοῦ Λαοκόοντος ἔγινε περιφημὸς ἀπὸ ὠραίων γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὄφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. Ὡς ἰδέα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ἂν ἐπομένως εἶχον ὑπ' ὄψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνείαδος. Ἡ διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὀρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἐξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκρῃ, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος Ζ, 297 (Αἰ δ' ὅτε νηὸν Ἰκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ). lapsu,

ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλίσθησις· lapsu diffugiunt = labuntur, serpunt· δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς ὄφεις.

226. saevae = irātae. Tritonis - idis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια ἸΑθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλατος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἰκο- νίζετο ἡ ἸΑθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectorā = τρέμοντα (ἐξ ἱεροῦ φόβου) στήθη. ἸΑρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότερον, τὸ τοῦ ἱεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἐκεῖνοι εἶχον πεμφοῦν ὑπὸ τῆς ὠργισμένης ἸΑθηνᾶς.

229. insinuat, ἄνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτωσίς δοτική. expendisse scelus = poenas scelēris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς ἸΑθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόοντος. merentem = ἄξιον ὄντα (τῆς ποι- νῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit ... intorsērit : αἱ ἀναφορικαὶ αὐταὶ προτά- σεις εἶναι αἰτιολογικαὶ : ὅς (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο ... καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equum sacrum e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. robur, ὄρις οὐ. ξύλον δρύϊνον. cuspide = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latēri = in corpus, in latus.

232. ducendum . . . oranda, ἐνν. esse, γερουνδιῖβα ἐκ τοῦ conclā- mant ἐξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἦτοι templum, simulācrum = τὸ εἶδωλον. conclāmant = om- nes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὶν διάφορα φρονούντες νῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἐξιλώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. morta- libus aegris = δειλοῖς βροτοῖς (Ὁμηρος), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὄργ. divum = deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετων καὶ ὕπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ěre = ἔρπω, ὀλισθαίνω, βραδέως κινούμαι.

270. ecce = ἰδοῦ.

270 - 272. Ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὧδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (δια τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) atterque cruento pulvère perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐνοσηθῆ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα. biga, ae θ. καὶ bigae, arum πληθ. (ἀντί bijugae) διζυγία, συνωρίς.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληγνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἢ habens per pedes tumentis lora traiecta. Ὁ ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν Ἐκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. Ἐὰν ὁ Ἐκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ἰὼ μοι ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἷος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redēo· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ἱστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῆ παρελθὸν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν· exuviae - arum = τὰ σκῦλα. exuvias indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. puppibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ Ὀμηρος ἐν P. πρβλ. Π, 122 - 123 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ | νηῖ θοῇ· 0,704 : Ἐκτωρ δὲ πρῦμνης νεὸς ἦφατο ποντοπόροιο καὶ X, 374 : Ἐκτωρ ἦ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πρὸ κηλέω. iaculor, ἀποθ. α' ἀκοντίζω, βάλλω.

277 - 279. squalentem barbam ... gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ Ἐκτορος. squalēo = ἀύχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = ἀύχμηρὸν γένειον. concretos sanguine crines = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. vulnēra = τὰ τραύματα, ἃ ἔλαβεν ὁ Ἐκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τεύχη· Ὀμ. X, 371.. οὐδ' ἄρα οἱ τις ἀνουτητί γε παρέστη καὶ 375 Ὡς ἄρα τις εἶπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, συναψὸν πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγο-

ρεύειν. ultro, ἐπίρρ. = αὐτοθελεί, ἐκουσίως. flens ipse = κλαίων καὶ ἐγὼ αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ "Ἐκτωρ (271 effundere fletus). exprōno = ἐξάγω.

281. lux = salus, ὡς ὁ "Ὀμηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φῶς. Teu-
crum = Teucrorum = Τρώων.

283. exspectāte, κλητικὴ καθ' ἑλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντι ὄνομαστ. exspectātus. ut = πῶς (μετὰ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην).

285. aspicimus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladibus) = ἀποκαμώντες ἀπὸ τὰς συμφορὰς.

286-287. foedo = αἰσχύνω τι, λωβῶμαι τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me ... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana quaerentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. 'Ὁ Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Ἐκτορα προτρέποντα τὸν Αἰνεΐαν νὰ φύγη ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. eripe te = ἐξάρπασσον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μετὰ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine· ὁ "Ὀμηρος λέγει : ὤλετο πᾶσα κατ' ἄκρης Ἰλιος αἰπεινή. culmen, inis οὐσ. συν. caoūmen, inis οὐ. κορυφή, ἄκρα.

291. sat ... datum, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῆδε = τῆ ἑμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στήχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν Ἑστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penātes publici, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penates privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ρωμαϊκὰ νομίματα εἰκονίζουσιν Ἑστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. comites fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περιπετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὥρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὄδε : quae (moenia) ponto pererrato statūes magna. ponto pererrato = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statuo, ūi, ūtum, γ' = ἰδρῶω. magna = ἐνδοξα.

296. sic ait et ... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἐξάγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντί : ταῦτα λέγων ἐξάγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντί τοῦ : per somnum

mihi, vidētur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας ἀπῆτει στέμματα (vit-tas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἄσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. Ἄδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιούτο νὰ εἰσέλθῃ πλην τοῦ ἱερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu! nihil invītis fas quamquam fidere divis. invītis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invītis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεοὺς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὐμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspirat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερόνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ p. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι· crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτὴν, διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἣν Αἴας ὁ Ὀϊλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἧς ἦτο ἰέρεια, ἠτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθείς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδῶ καὶ τὸν ἀπελπισμὸν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοήθειας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coërcēbant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δηλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινε. furiāta mente = ὁ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχὴν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύ-

νατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτώσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. densis armis, δοτ. = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus). densus, a, um πυκνός, ἀθρόος.

410. delūbri = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. telis nostrorum obruimur = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἦτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροΐβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυσθῶν ὅπλα ἑλληνικά. Τὸ φωνῆεν τῆς ληγοῦσης εἰς τὸ obruimur λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομῆν. miserrima caedes = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφρονέοντο).

412. facie . . . errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. tum = εἶτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. gemitu atque ereptae virginis ira = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur. gemitus, us ἄ. στόνος, στεναγμός, λύπη, βαρυθυμία.

414. undique συναπτέον τῶ collecti καὶ οὐχὶ τῶ invādunt. collecti = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. Aīax = Αἴας ὁ Ὀϊλέως.

416. rupto turbine = cum turbo se prorūpit = ἔταν θύελλα ἐκραγῆ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π, 765, 770 : Ὡς δ' Εὐρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες / δῆουν. adversi = ἐναντίοι.

417. laetus Eōis Euris equis = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡφίοις ἵπποις : Eōi λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὐρός πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἶναι ἀντὶ τοῦ curru, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι ὀχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. strīdunt, ἀρχαϊκώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident. Σημείωσον τὴν ἐν τῶ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. Nerēus = ὁ Νηρεὺς. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα. fundus, i ἄ. πυθμῆν.

420. si quos = quoscumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ εἴ τις

τίθεται ἀντὶ τοῦ ὄσσις. *obscura nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.*

421. *fudimus = διεσκορπίσαμεν. insidiis = dolo.*

422. *apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentita, ἀνήκει και εἰς τὸ elipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλάς ἀσπίδας και τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ.ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἦσαν Ἕλληνες.*

423. *atque ora . . . signant. Tò ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι και τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια : και ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὀμήρῳ οὐδεμία διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν και Τρώων.*

424. *ilicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι) σημαίνει πρῶτον ἀπιθι και ἀπηγγέλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν και ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obruo, - ui, - ūtum, - ěre = καταχώννυμι, κατακλύζω.*

425. Ὁ ἐδῶ Πηνέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. Β, 494 Πηνέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἕτερον πρόσωπον πλαστόν. *divae ad aram*, δηλ. ἐν τῷ προνάῳ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. *armipōtens, ntis (arma, potens)* ὁ τοῖς ὄπλοις ἰσχύων, ὁ πολεμικός.

426. *iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικόν) = ὁ δικαιοτάτος πάντων τῶν Τρώων. pro-cumbo, eūbūi, eūbitum, γ' πίπτω, ἀπόλλυμαι.*

427. *servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῆ, ἀλλά . . .*

428. *Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὀμ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιώωντες.*

Στίχ. 506 - 558

506. *forsitan . . . requiras = ἴσως ἤθελες ἐρωτήσῃ. Tò forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἴσως. Ἐκ τοῦ requiras ἐξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κ.λπ.*

507. urbis casum = urbis interitum = τὸν ἄλθερον τῆς πόλεως.

508. medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἐχθρὸν μέσον, ἦτοι καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ. limen, inis οὐδ. διάζωμα θύρας, ὑπέρθυρον, οὐδός, θύρα.

509 - 510. Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : senior (= senex), nequiquam circumdat trementibus aevo umeris (δοτικὴ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη). ne - quiquam (ne-quicquam, ne - quidquam) μάτην. inutile, δύναται νὰ ληφθῆ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὸ ὁμηρ. βέλος ἄλιον.

511. cingitur = περιζώννυται, μέσ. αὐτοπαθὲς = cingit se· συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας ἀλλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὄργαν. = τῇ σκιᾷ.

515. altariā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecipites = se praecipitantes = καταφερόμενοι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἕνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατὰπυκνοὶ ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δηλ. ἱκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἱκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impulit = ὤθησεν· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ἄλλη φράσις ἰσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὀπλων τούτων (τὰ ὅποια δηλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δηλ. egēret, si ipse κ.λπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπῆτει τὰ ὅπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρῶν αὐτὸς ὁ "Ἐκτωρ.

523. huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἶμαι ἐγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὅδε θὰ διασώσῃ πάντα. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἰκέται ἦσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 190 : κρεῖσσον δὲ πύργου βωμός, ἄροηκτον σάκος. longaevus, a, um (π.) (longus, aevum) πολυχρόνιος, πολυετής.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἄμ φόνον, ἄν νέκνας· "Ομηρος ἐν K, 298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnere insequitur = καταδιώκει δι' ὄπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἑκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis periculo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχευεν ἑαυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά· δηλοῖ σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἦ εὐχεταὶ τινι ἀγαθὰ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddant. ausis εἶναι οὐσιαστικόν. ausum, i (ausus, audeo) κακούργημα.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μαινεται ὁ ὄρων φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priamo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πριάμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἠδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἱκέτου.

erubuit, παρακ. τοῦ erubescō, erubui, -ēre = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἃ ἔχει ὁ ἰκέτης καὶ ὧν ἐφορεῖται Ζεὺς ὁ ἰκέσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἰκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepulcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφὴν. corpus . . . Hectoreum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται imbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῆ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πριάμος εἶναι senior. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἑλλησίν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὴν χαλκὴν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη ἦχον ἔδωκεν. prōtinūs (prōtēnūs) εὐθύς, παραχρῆμα.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρητημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres . . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆς τὰ θλιβερὰ ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὄχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapso θαμιστικὸν τοῦ labor.

552 - 553. comam laenam οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου implicuit coma laenam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. coruscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extulit = sustulit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστρέψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tulit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικά ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ superbum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κ.λπ.

557. iacet . . . truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμὸς ἐπομένως ἄταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ. Ὁ Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνατον

τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὗτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγὴν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ, ἀλλ' ἔλκυσθεις ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. Ἡ σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὐριπίδου (Ἐκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκτίου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepitus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐκρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθεε σαυτόν, καθέσθητι.

708. subibo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαί σε ἐπὶ τῶν ὤμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἂν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἐξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἐξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἄς παρατηρῇ, ἄς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἔχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἐξελθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. Α, 24, 1, : Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι ἐς τὸν Ἴόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris· ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὄρισμός τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου. cupressus, ἰ καὶ us θ. κυπάρισσος.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attrectāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἕως οὗ λουσθῶ,

πρὶν ἢ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἤτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. 'Ομηρ. εὐρέας ὤμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωννύω τοὺς ὤμους καὶ τὸν τράχηλον. subiēcta collā = colla quae subicicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἄνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἤτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάχη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῆ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν. dūdum, ἐπίρρ. πρότερον.

729. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

730. videbar (mihi) = ἐδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μολὲ φάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημένοι χαλκόν· συνωνυμῆ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicū = inimicū . Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicū eripuit mihi trepido confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων μοῦ ἀφῆρσε περιδεοῦς ὄντος τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγχιίου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἐξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίαις διὰ τοῦ ne ... ne συνδεομένης, ὧν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγείσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμουῖσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem . . . deorumque, στίχος ὑπερμέτρος. Ὁ τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆεν, καὶ ἀπὸ φωνῆεν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὥστε νὰ γίνεται ἐκθλιψίς τῆς περιττευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου. Ὁ Αἰνείας ἐκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ. commendo, α' διαπιστεῦω, παραδίδωμι. recondo, didi, dītum, γ' ἀποτίθημι, κρύπτω.

749. ipse = ego ipse, urbem repēto = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι . . . repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare periclis = καὶ πάλιν τὴν ζωὴν μου νὰ ἐκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscūrāque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὀπίσω εἰς τὰ τεῖχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἧς εἶχον ἐξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἕχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτικῆ.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me refero si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οἶκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυ-

γεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσα). Σημεῖωσον τὴν διπλὴν ἐπανάληψιν τοῦ *si forte*, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. *tectum = domum*. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων *inruerant, tenēbant, volvitur* κ.λπ. *tenebant = obtinebant = κατεῖχον*. *in - rūo (irrūo), rūi, — γ' εἰσορμῶ, εἰσβάλλω, εἰσπίπτω*.

758. *ilicet = πάραυτα*. *ignis edax = τὸ ἀδιδάκτον, παμφάγον πῦρ*. *summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν*.

759. *exsuperant = ὑπερβαίνουσι*, τ.ἔ. τὴν στέγην. *furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν*. *ad auras = ad caelum*.

760. *procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον*. Ὁ Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἣν εἶδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς Ἥρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. *porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς*. *asylo = templo*. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας, ὡς διακειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὄψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς Ἥρας.

762. *Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως*. *dirus, a, um* στυγερός, δεινός, ἀπηνής.

763. *gaza = ὁ θησαυρός*. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. *mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὁποίας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ἱεράς εὐαχίας*.

765. *cratēres auro solidi = crateres solido auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, ὀλόχρυσοι*. *captīva vestis = αἰχμάλωτος ἐσθῆς, περιληπτ.* ἀντὶ *captivae vestes*, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. *pueri et pavidae matres* ἦσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. *longo ordine = ἐν μακρᾷ τάξει* τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. *stant circum, τμησις καὶ ἀναστροφή = circumstant*.

768. *quin etiam = καὶ δῆ, καὶ μάλιστα*. *ausus = τολμήσας*.

769 - 770. *Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων*.

Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλακίς γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμην μαινόμενος.

772. infelix simulācrum = τὸ ἄθλιον εἶδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκῶν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο ὅτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχήματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστάσα ἡ Κρέουσα ἠρωϊνὴ ὤφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἄνθρωπον.

774. obstipui = ἐθαμβώθην. ob - stipesco (καὶ ob - stupesco), pūi, — ἔρε ἐθαμβοῦμαι. stetēruntque comae = ἠνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. Ὅμ., Ω 359 : ὄρθαι δὲ τρίχες ἔσταν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affāri . . . demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὧν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat ? = τί ὠφελεῖ, indulgēre insāno dolōri ? νὰ ὑποχωρῆς εἰς ἄφρονα λύπην ; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ. Ὅμ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec . . . fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτετραμμένον. regnātor, ōris ἄ. (regno) βασιλεὺς, κύριος.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἔξ οὗ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμύζει εἰς τὸ aequor, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζευγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται ὁ

ποταμὸς Lydius, διότι ῥεεῖ ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἥς οἱ κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγοντο ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας. arva opīma virum, 'Ομ. Μ, 283 ἀνδρῶν πίονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημένα ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμῳ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λαουῖνία, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξαφανισθῆ καὶ νὰ ἀποθελθῆ ἡ Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεῦτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, perēri, partum, - ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὠρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐδρῶν τούτων.

786. servitum, ὕπτιον, δηλοῦν σκοπόν.

787. nūrus, us θ. νυός, νύμφη.

788. magna deum genētrix· δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικῆ τῆς γῆς καὶ τῶν ὀρέων· ἐλατρεῦετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἰδῆς. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Ρέα ἐλεῖν ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρῶας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν υἱόν.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ὡς εἶπε ταῦτα. Σημειώσον τὴν παρήχησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. λ, 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὀδυσσεά ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Αἰδῆ νὰ περιπτυχθῆ τὴν μητέρα του : τρεῖς μὲν ἐφορμήθη, ἔλεειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, / τρεῖς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῆ εἶκελον ἦ καὶ ὄνειρῳ / ἔπτατ'· dare . . . circum = circumdare, τμησίς καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ circumdare ἐξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον

μὲ ἀνέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους, ἐπανέρχομαι ἰδεῖν τοὺς ἑταίρους. *reviso, vīsi, vīsum*, γ' ἐπανέρχομαι (ἵνα ἴδω).

796 - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres . . . viros* = ἄνδρας καὶ γυναῖκας· τοῦτ' ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 *pubem = multitudinem* καὶ *vulgus. exsilio, dot.* = πρὸς ἐξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). *animis — opibus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν· *καλῶς δ' ἐλέχθη* καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ἰδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. *iugis* = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης.

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια, τὰς εἰσόδους.

803. *nec spes opis (ferendae) ulla dabatur* = οὐδεμία δ' ἐλπίς βοηθείας ὑπῆρχε.

804. *cessi, δηλ. fato* = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, *et sublato genitore montes petivi* = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πατέρα μου εἰς τὰ ὄρη ἀπῆλθον.

Στίχ. 39 - 68

39. Elōquar an sileam ? ύποτακτικά ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἐξαγ-
γελῶ ἢ νὰ ἀποσιωπήσω ; Γὰ ρῆμ. εἶναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν
παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἐξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ
τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πράξιν
τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρεῖς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς
ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὁποίου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὁμαλ. = σπαράσσω. iam parce
= φεῖδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ
Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν,
τὸ δὲ πτώμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, ὅπου ριζοβολήσαντα
τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίαινε (scelerare =
polluere = μαινίειν).

43. tulit, συναπτέον τῶ externum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit =
protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut cruor hic de stipite ma-
nat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἢ ἄρνησις = οὐδὲ ρεεῖ τὸ αἷμα τοῦτο
ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος.
mano α' συζ. ὁμ. = ρέω. cruor - oris ἄ. συγγ. τοῖς caro, κρέας (*
κρέφας) = αἷμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. ava-
rus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἶμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος.
Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιά τοῦ Πολυδώρου
διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὁμήρῳ (Υ 407 κ.έξ.) τὸν Πολύδωρον
φονεῦει ὁ Ἀχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπεραθέντα· τὸ ρῆμα
configo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges =
σιδηροῦν βελῶν λῆιον, ἥτοι λῆιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.
iacūlis, πτώσις δοτ. Τὸ λῆιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (incēvit) εἰς αἰχμηρὰ
δόρατα (iaculis - acutis), ἥτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη
πυκνὸν λῆιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. ancipiti formidine, ἀφαιρ., ὄνομ. anceps formīdo = διπλῶ φόβῳ, διὰ τὸ αἶμα, τὸ ὅποιον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὐδ ἤκουσα. mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus· ἐλληνίζουσα ἢ σύνταξις.

48. obstipui, παρακ. τοῦ obstipesco = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἠνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγη εἰς τὸν λάρυγγα. sto = ἵσταμαι. fauces - ium, πληθ. = ὁ λάρυγξ. haereo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. furtim λάθρᾳ (τῶν Ἑλλήνων), Εὐριπίδ. Ἐκάβη. 6, ὑπεξέπεμψε. mandārat, ἀντι mandaverat = commendārat, comisserat = εἶχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται τὸ γερονδιῖβον alendum, ὃ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. Threiciō rēgi = εἰς τὸν Θραῖκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήτορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.

52. cingi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ἥρωϊκοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας. victrix, īcis, θ. (vinco) νικήτρια· ἐπιθ. = νικηφόρος, νικητῆς.

55. fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.

56. auro potitur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ρήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν. obtrunco, ἀ' κατακόπτω, σφάζω.

57. sacra fames = ἀνοσία πεῖνα sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἐξάγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.

58. procēres -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.

59. monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνείας ὅ,τι ἔκαμμεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκὴν, ὅταν ἐζήτηι τὴν γνώμην· πρβλ. τὰς φράσεις: referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias.

60 - 61. omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ. 1) excedere (ἐξελεθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκα-

ταλειφθῆ ἢ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ἱστία), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ἱκανὰς πρὸς ἀπόπλου.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιῶμεν ταφήν. Τὸ πτώμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰεΐαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῆ τύμβος (ingens aggeritur tumulo [δοτική] tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες [manes]. arae = βωμοί: ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ἰδρῶνουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεώτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caeruleis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικὴν τῆς παράστασιν.

65. Iliādes, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰεΐου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίχομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἵματος τῶν ἱερέων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = χλιαρῶ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. patēras = φιάλας. sacri sanguinis = αἵματος τῶν ἱερέων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰώνιαν ἀνάπαυσιν, ἀφ' οὗ γίνῃ ἢ νενομισμένη ταφή. suprēmum = τὸ ὕστατον. voce eiēmum = vocamus, δηλ. μετὰ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa· ὁ πλῆθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ ('Απόλλωνος). saxo structa vetūsto (templa) ἐκ λίθου πα-

λαιού κατεσκευασμένον, παλαιόν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτική του do = δός! propriam domum = perpetuam domum = διαρκή οίκον, κατοικίαν. Thymbraee = Θυμβραῖε· οὕτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρη, τὴν ὁποῖαν διαρρέει ὁ ἐγγυρὸς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνη, διαρκή πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἣν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai . . . Achilles reliquerunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ὧν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηνῆς Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὀρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quove = ἧ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum, ἰ ἀποθ. = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix . . . fatus eram . . . omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ēre = σείομαι.

91. limināque : τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ἔλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆεν e τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μετ' ἄλλο que (laurusque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμὸς, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἐξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἕκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι. reclūdo, clūsi, clūsum, γ' ἀνοίγω, ἀναπετάνωμι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὦτα.

94. *duri* = πολυτλήμονες.

95 - 96. *quae vos . . . accipiet reduces* = ή γῆ, ἥτις πρώτη (*prima*) εἶδε νά γεννηῖται τὸ γένος σας (*tulit vos*) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (*a stirpe parentum*), ή αὐτὴ θά σᾶς δεχθῆ (*vos accipiet*) ἐπανελθόντας (*reduces*)· τὸ *reduces* κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. *ubere laeto* = *solo pingui et fertili* = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ *ubere laeto* κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν « οὐθαρ ἀρούρης ».

97. *hic* = ἐνταῦθα. *domus Aeneae* = ὁ οἶκος, ή γενεὰ τοῦ Αἰνείου. *cunctis dominabitur* κ.λπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νά παραβάλλῃ τις τὴν παρ' Ὀμήρῳ ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (*Υ*, 307 -8) ὅτε οὗτος ἔσφζε τὸν Αἰνεῖαν : *νῦν δὲ δὴ Αἰνεῖο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει/καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται* (*et nati natorum et qui nascentur ab illis*). Ὁ Οὐδεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν αὐτὴν γράφει πάντεσσι (*cunctis*) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψωδοῦ, ὅστις ἤθελε νά ἐξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἄρχουσαν ἐν Σκῆψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν της εἰς τὸν Αἰνεῖαν. *ora, ae θ.* (*π.*) χῶρα.

Στίχ. 161 - 167

161. *Mutandae sedes, ἐνν. sunt* = πρέπει νά γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. *suāsīt*, παρακ. τοῦ *suadeo* = πείθω· ἐνταῦθα *suāsīt* = ὑπέδειξεν.

162. *Cretae* = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. *considerē*, ἀπαρέμφ. τοῦ *consido*, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. *Hesperiam Grai cognomine dicunt* = Ἑσπερίαν οἱ Ἕλληγες ἐπονομάζουσι. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ Ἕλληγες Ἑσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. *potens armis atque ubere glaebae* = πολεμικὴ καὶ εὐφορος.

165. *Oenōtri* = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. *colo*, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. *fama, ἐνν. est. minōres* = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἴταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἴταλῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Z, 2, 4) τῶν Σικελῶν ἡ γενικὴ ducis ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς κατώκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὄπλα, ἦτοι τοὺς ἀκούθους τοῦ Αἰνείου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstribus· θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ ὀστά κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὀμήρῳ φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὁμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὀμήρῳ, δ 704, 706: δὴν δέ μιν ἀμφασίῃ ἐπέων λάβε... ὄψέ δέ δὴ μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχῃ λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὁμιλεῖ.

310. vera facies . . . verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑποκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρὸς με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθὴς ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωή. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιά (vana imāgo, umbra)· ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = Ὁ Ἐκτωρ ποῦ εἶναι ; διατί ὁ Ἐκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; Ἡ Ἀνδρομάχῃ ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατί δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιά τοῦ Ἐκτορος, εἰς ἣν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιά ἀπὸ τὸν Ἄδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπομένη). Τὸ furere σύννηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicío = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι, hisco = κυρίως μένω κεχηγνώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἤμπορῶ νὰ εἶπω λέξιν· εἶτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθεὶς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ ὅλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλης.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Ἐκτορος. Ἡ φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφωῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δηλ. te = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπεσκέφθη, πάλιν προσεμεδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromäche, ἀφαιρ. ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Ἐκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ e, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἐξέπιπτεν. conubia servas = εἶσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμὸν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἤχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲ χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὡ πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Ἀχιλλεύς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιά τοῦ Ἀχιλλέως ἀπῆται τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae . . . sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' ὀριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξὺ τῶν τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἐδῶ τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? voscitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἄρα γε ὑπάρχει τις πόθος ; Tò tamen (= ὅμως) δηλοῖ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae perentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avuncūlus· ἡ Κρέουσα, μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἐκτορος. avuncūlus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excitat, δηλ. puerum = ἐξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἰδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετὴ.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθεις.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπέξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna (Ἄορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα) οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν Ἄορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς Ἄδου κατάβασις) sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἄφαιρ. ὄργ.).

443. insanam vatem = ἐνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἄδει, χρησιμοδοτεῖ· ἔμμετροι ἦσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκλεισμένα.

447. locis = ἕκαστος χρησμός εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἥτοι ἀνοίγεισης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἄνεμος καὶ δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliōrum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησιμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ὄνομα Σίβυλλα, ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ὄνομα ὄν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σίβυλλα ἤτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὄνομοστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. Ἐκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas . . . poscas = ut non (456). Ἡ ἔννοια εἶναι : Μὴ δώσης τόσῃ σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμὸν. Μὴ ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀλίγον καιρὸν, νὰ προσέλθῃς κ.λπ.

454 - 457. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἂν γογγύζουσιν οἱ ἐταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἂν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἰσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὄλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη : possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἰστίων) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat := αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἄς προφητεύσῃ καὶ εὐμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἄς λύσῃ.

459. quo, συναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, συναπτε τῷ laborem = ἕκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expedit, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus dabit secundos : ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἢμπορεῖ· ὅθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θά προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἰκετευθεῖσα (δηλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepani portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑρως). illaetabilis ora = ἀτερπῆς χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριο Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelāgi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δηλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· ὄντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἴδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις Ἑλένος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. Ὀμ. Ρ, 410 κ.έξ. δὴ τότε γ' οὐδ' αἶ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον ὅσον ἐτύχθη / μήτηρ, ὅτι ὅα οἱ πολὺ φίλτατος ὤλεθ' ἑταῖρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὑστατος πόνος, δηλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τρικυμία ποῦ ἐξώθησε τὸν Αἰνεῖαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς. mēta, ae, θ. (ἵπποδρόμου) στήλη, καμπτήρ, τέρμα, νύσσα. via, ae θ. ἐνταῦθα iter, itinēris πορεία, ὁδός.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῶ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἐξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας (τὴν διήγησιν). quievit = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

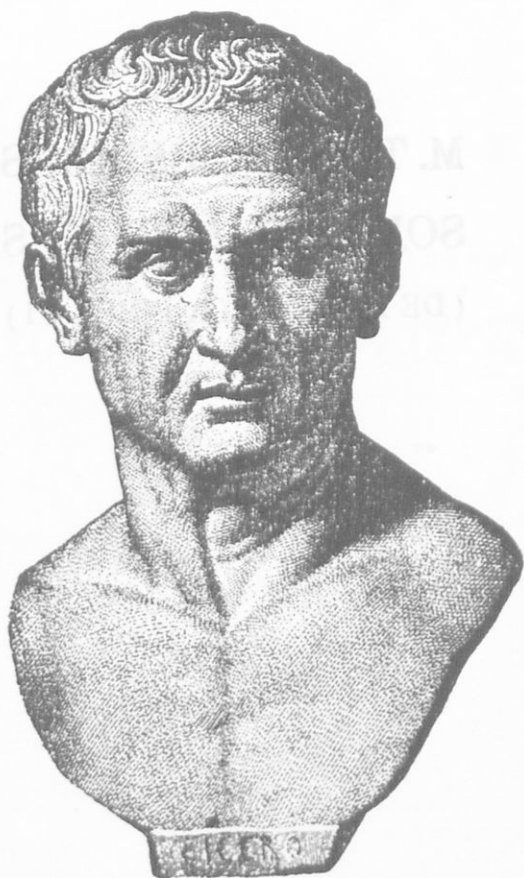
ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1973

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ὁ Κικέρων φιλόσοφος.

Ὁ Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος ὢν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικά συστήματα. Ἦκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαῖδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνά τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωικὸν Διόδωτον, ὃν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἠκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικούρειου Ζήνωνος, ἐν Ῥόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωικοῦ Ποσειδωνίου, ὁπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. Ὁ Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ τὴν Πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἠθικὴν. Τὴν φιλοσοφίαν ἐξυμνεῖ θαυμασιῶς ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις κατῴρθωσεν ἢ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἰκανὴν νὰ ἐκφράξῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτιζῶν τὰς θεωρίας τῶν Ἑλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἕνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας, εἰς τὴν ἐξέτασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει ὅμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἄποψις.

Ὁ Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικούρειου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ εἶναι Στωικὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κρᾶμα Στωικισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ὁ Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἧς ἡ ἀληθὴς ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Οὕτω τὰ φιλοσοφικά ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμωσαν ὡς ἀφεταιρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἱστορικὰς περὶ ἠθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὐχὶ ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται : εἰς τὴν Πολιτείαν (*de re publica* ἰδὲ κατωτέρω) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*, εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἠθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum*, *de finibus bonorum et malorum*, *Academica*, *Tusculanae disputationes*, *Timaeus*, *de natura deorum*, *de divinatione*, *de fato*, *Cato maior* ἢ *de senectute*, *Laelius* ἢ *de amicitia*, *de officiis* κ.ἄ.).

Β'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἱστορική ἀνασκόπησις.

Ἔνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη ἡ Ῥώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κράμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἐριδες ἐκλονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων. Ἄλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτῳσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσχίσεως τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηὔξῃθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξὺ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἐξ αἰτίας τῆς δυσαραστέσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγῶνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξερράγησαν αἱματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). Ἐπηρεολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ἰδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅποτε τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσεῖοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν προ-

νημάτων και θερμός υπερασπιστής τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν Κικέρων, ὅστις ὡς ὕπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὃ και ὠνομάσθη *pater patriae*) τὸ 'Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότηου Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. Ὁ αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς και εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἧς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος και τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοικῶν τοῦ Κλωδίου ἐξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. Ἀνίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ τὸν pro Milone λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) και τῆ βοήθειά τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν 'Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῆ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ περὶ πολιτείας ἔργου, οὗτινος ἤδη πρότερον εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ ὕλην. Κυρίως ἐπελήφθη τούτου ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumanum (ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1) και ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς 'Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιοῦν τὰ ἔργα και τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ἱστορίαν τοῦ Πολυβίου και πᾶν ὃ τι περὶ πολιτείας εἶχε γράψει ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἰδανικὸν πρότυπον, και ὁ Ἀριστοτέλης. Ἰδιαιτέρως ἐθεώρει τὸ ἔργον τὰ « Πολιτικά » μεγάλου κόπου καρπὸν και ὑψίστης σπουδαιότητος (*spissum sane opus et operosum*, Cic. ad Q. fr. 2, 14, 1).

Τὸ ἔργον τέλος περιελήφθη εἰς 6 βιβλία και εἶδε τὸ φῶς 2 - 3 ἔτη πρὸ τῆς εἰς Κιλικίαν ἀναχωρήσεώς του (51 π.Χ.), καθ' οὗς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἤγεν εἰς πέρας τὴν κατὰκτησιν τῆς Γαλατίας.

Ἐν μέσῳ ἀγῶνων και πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠπειλεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἐνδοξον παρελθὸν τῆς 'Ρώμης, τὸ ὅποῖον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρὸν. Δι' ὃ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους και συγγενεῖς ἐξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του λέγων « *nullam iam esse rem publicam* » (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 4). Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐξεδήλου τὴν στερρὰν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐνδοξος 'Ρωμ. Πολιτεία ἔπρεπε νὰ διασωθῆ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἐρείπια τὸν κόσμον ὀλόκληρον (Cic. rep. 3, 34. Aug. civ. 22, 6). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς

τὸν ἀδελφὸν Κόιντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἰσαριθμούς ἕνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἑνῆς ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (*novendiales feriae = feriae latinae*). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ *de re publica* ἐν τῷ Τουσκουλανῶ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλου του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ἱστορικὸν Σαλλούστιον), ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (*Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ.*).

Ὁ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς ὁμως δὲν μετέβαλε ριζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πῶς τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' α κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἦτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (*res publica*) εἶναι ἄριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειότερα μορφή διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (*μοναρχίας*), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἦτοι τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρχόντων τ.ἔ. τῶν ὑπάτων, συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξολισθᾷ ἢ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἢ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν ὀλιγαρχίαν), ἢ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (*λαοκρατίαν*). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἑκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἣν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἑκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνεκαθεν ἰσχύσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἕνα μόνον ἄρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἱκανὸν μέρος τῆς ἐξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνήται ὁμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνεπτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στωϊ-

κός Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. κυρίως βιβλ. II καὶ III).

Ἐποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἐνωσις τῶν τριῶν ειδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ῥωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἠθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικὴν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὁμολογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἱστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ἱερὸς Λύγουστῖνος) τίθεται ὡς βᾶσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἠθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (*princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum, moderator rei publicae*), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἱκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ὡς παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄνδρας, οἷος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τοῦ ἔκτου βιβλίου μόνον διεσώθη ὁ ἐπίλογος, δηλαδὴ τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος. Ἰδὲ σελ. 104. 106 ἐξ.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου .

Ὁ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, ὅτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. Ἐδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετὴ, ἣν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχη τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται. Τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσῃσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Ὁ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὠφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχάς. Ἐν αὐτῷ συγκεραυνεῖ τὰς ἀφηρημένας θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικώτερας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου.

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῶ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῶν ὁ Κικέρων περιγράφει τὴν ῥωμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἤδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἰσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ καλύτερον ἢ ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς ὁ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι ὁ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐν ἣ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἷαν καὶ ὁ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ' οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰοδηήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἢ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει ὁ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ιδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐκτίθεται ἐν τῷ *Somnium Scipionis*. Ὁ Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κύρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ ἧς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἐξῆς: « Πενθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὐγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓνα τῶν θυγατριδῶν τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δ' ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι: « Λόγιος ἀνήρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικο - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν 1^{ον} αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέρατον (περίπου πλεον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων καὶ Αὐλὸς Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι, χάριν τῆς γλώσσης μόνον, χωρὶα. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο

αἰώνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐξαιρέσεις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Λακταντίου (Lactantius) καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου (Augustinus) μιμεῖται ἢ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἢ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος ὁ Boëthius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidōrus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 560 - 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἄλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔγνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἣν θὰ εἶχεν ἢ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου Ἑλληὴν μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης (περ. 1260 - 1310) μετέφρασε τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ὅστις εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν ἀπωλέσθη καθ' ὀλοκληρίαν, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασεν εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, τὸν μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai (1782 - 1854), τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον.

Ὁ κώδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπὸ τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον (1822), διὰ μεταγενεστέρων ἐργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸ

προσετέθησαν και άλλα αποσπάσματα και πρό παντός τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω ἐκ τοῦ ἔργου de re publica σφύζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως και πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἕκτου δὲ και τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμασταὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἤτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἐξῆς ἄνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιπιόνων.

Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἰδ. κατωτέρω), τὸ και κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὕπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπίωνος και τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ἰδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M. Manilius) ὕπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus και οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου Q. Mucius Scaevola augur και C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι και ῥητορείᾳ, ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ἱστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

Ὡς λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου και ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαίτερος δὲ ἐν τῷ Ἐνουπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. Ὁ L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιστάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητῆς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου και πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνομάσθη Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Ὑπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεὺς, ἀκραίφνης Ῥωμαῖος και φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. Ὁ P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) και Numantinus.

Ἐγεννήθη τῷ 185/184 π.Χ. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, υἱοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορηγίου Σκιπιώνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπιώνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητροδώρον. Ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωικοῦ Παναίτιου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος de re publica. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ῥήτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὕπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἐτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὕπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσεν τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς Ῥώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικὰς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 περίπου ἐτῶν εὐρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. Ὁ C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαίλιου, ὕπατου (190 π.Χ.), φίλος τοῦ Σκιπιώνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίης 155 π.Χ., δήμαρχος 151 π.Χ., πραιτωρ 145 π.Χ., ὕπατος 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Οὗτος ἐπέδωθε εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ῥήτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστός ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν ᾧ εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. Ὁ Masinissa (Μασσανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (τοῦ νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατὴρ τοῦ Μικίψα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος, ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν Β' Καρχηδονικὸν πόλεμον. Ἐπειτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπιώνος μετέστη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος

καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετῆρει πάντοτε ἰδιαίτεράν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἰδίᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων (πρβλ. *Somn. Scip. 1 : familiae nostrae amicissimum*). Ὁ Μασσανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ.) ἀφήκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγή εἰς τὸ *Somnium Scipionis*.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπιπόνησιν παρηλλαγμένην ἐμιμήθη. Ὁ Σωκράτης δηλαδὴ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρῶς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῆ, ἐν τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἀντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βου βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνὺπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασσανάσση (ἰδ. κατωτέρω)*.

Τὴν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου ὀμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (*Somn. 1, 4, 2*) λέγων : « Ὅτε ὁ Λαίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν εἶχον ἰδρῦσαι δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράχχον) ἀπῆντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ἐξῆς : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτῆ τῶν καλῶν πράξεων των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτῆ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρων) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ ζη-

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀποκόπου, στιχοῦργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητῶς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλαίκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (*Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II 1881*).

ρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινά καὶ θαλερὰ εἶδη ἀνταμοιβῶν. Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτὰ σου τὰ εἶδη ; εἶπεν ὁ Λαίλιος. Τότε ὁ Σκιπίων : « Ὑπομείνατέ (ἀκούσατέ) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπὸ τινων Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ ἴδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικούς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ *Somnium Scipionis* διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμῇσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἦσχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἰδίᾳ ὁ λόγιος συγγραφεὺς *Macrobius*, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., ὅστις ὑπεμνημάτισε τοῦτο (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ.) εἰς δύο σφζόμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ *

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam I § 1 (9)
 legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam
 ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de cau-
 sis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacri-
 mavit aliquantoque post suspexit ad caelum et: Grates, inquit,
 tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam
 ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Corne-
 lium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor; itaque numquam
 ex animo meo descedit illius optimi atque invictissimi viri memo-
 ria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica
 percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis
 consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noc- I § 2 (10)
 tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur
 omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset.
 Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad
 multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus comple-
 xus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eram locuti;
 fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid
 in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet
 saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se osten-
 dit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior;
 quem ubi agnovi, equidem cohorrui, sed ille: Ades, inquit, animo
 et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11)
 per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat
 autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro
 quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

* Κατὰ τὴν στειρέτυπον ἔκδοσιν τοῦ C. F. Müller, Lips. (Teubner).

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, deligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consilii perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12) Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi factorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13) Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14) Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7 (15)
so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est
vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc
ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus
is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis
custodiis liberaverit, huc aditus patere non potest. Homines
enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem
in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus
datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas voca-
tis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circu-
los suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi,
Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis
nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita mi-
grandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse vi-
deamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16)
tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propin-
quis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in
hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum
incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo can-
dore inter flammam circus elucens) quem vos, ut a Graiis acce-
pistis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contem-
planti praeclara cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae
stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines
omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat
ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena.
Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant.
Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo
quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaesio, inquit Africanus, quous- IV § 9 (17)
que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicias, quae in templa

veneris ? Novem tibi orbibus vel potius globis conexas sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros ; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni ; cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum ; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis ; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis ; deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18) Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid ? hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus et tam dulcis sonus ? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit ; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitatio, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus ; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est ; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum absurduerunt ; nec est V § 11 (19)
 ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Ca-
 tadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens,
 quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu
 audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima
 conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint,
 sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra
 sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos
 ad terram identidem.

Tum Africanus : Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20)
 num ac domum contemplari ; quae si tibi parva, ut est, ita vide-
 tur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnit. Tu
 enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expeten-
 dam consequi gloriam potes ? Vides habitari in terra raris et an-
 gustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vasta so-
 litudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo inter-
 ruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit,
 sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos
 stare vobis ; a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21)
 circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et
 caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina
 vides, medium autem illum et maximum solis ardore torreri. Duo
 sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, ad-
 versa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus ; hic autem
 alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos
 parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angus-
 tata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est cir-
 cumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Ocea-
 num appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit par-
 vus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22)
 quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, trans-
 cendere potuit vel illum Gangem tranare ? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet ? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu ?

- VII §15(23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt ? qui nec pauciores et certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur ; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli discriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest ; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto ; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

- VII §17(25) Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest ? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum ; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII§18(26) bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilantius. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem movetur VIII§19(27) tum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur IX § 20 (28) tur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget ? Inanimatum est enim omne, quod pulsu agitur externo ; quod autem

est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29) Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dederunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I.

Περίληψις : Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασσανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venissem* ἀφοῦ ἦλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἡ Καρχηδὼν. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλου οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἤτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐναῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἣτις ἦτό ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης κ. Τύνις). *M'. Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα σ. 104). *consuli* σύναψον τῷ *tribunus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλιάρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλιάρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἂν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ὕπατος (*consul*) ἢ ὁ ὑπατικὸς χιλιάρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιοματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλιάρχοι, ἐξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἐκάστην λεγεῶνα, ἦν διώκουν ἀνά δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem* = *nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem* = οὐδὲν ἄμεινον (καλύτερον, ἱερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύμησα περισσότερο παρὰ νὰ . . . , ἢ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς

συνάντησιν). Τὸ *potius* (= *antiquius*) εἶναι οὐδέτερον συγκριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ *potis*, ε. *Masinissam* ἰδ. Προλεγόμ. σ. 105 *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἢ πρόθεσις *de* ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασιμῶν (σπουδαίων, ἰσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* 90 περιῖπου ἐτῶν. *senex*, *senis* γέρον. *conlacrimavit* ἢ πρόθ. *cum* (con-) δηλοῖ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ *in caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -*pexi*, -*spectum*, 3. ἀναβλέπω. *grates . . . tibi ago . . . vobisque . . . quod . . . conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . ὅτι (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio* -*pexi*, *spectum*, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ *gratias*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = *dii* ἢ *di*) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ ὄλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπὸ τινος ποιητοῦ. *summe Sol . . . Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικὴν, ἀλλὰ ἠθικὴν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ ἥλιος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἅτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνους θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caeles caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam . . . migrō* ἐτέθη ὀριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνῃ συντόμως. Ὁ Μασσανάσης εἶναι πολὺ γέρον καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἐνοήσουν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ μεταβῆ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἰδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἢ προθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ ὄλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ *ita* ἢ *adeo*) = τόσον . . . *illius . . . viri* Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (*Maior*). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῖ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἐνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ῥήμ.) *percontatus sum*. *de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *eius*, ἀντὶ τοῦ *suo*. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *de . . . regno*). *ultra citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *invicem*). *multis verbis . . . habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus est*, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ.

περιποιητική (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consumo*, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὕστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοζνηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὄργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πλουσίου γεύματος. *sermonem produximus* « τὸν λόγον ἐμηχύνσαμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁμιλίαν, ὠμίλησαμεν ἐν ἐκτάσει). *in multam noctem = ad multam noctem =* μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum... nihil nisi... loqueretur... meminisset: cum... nihil* (ἐνν. *aliud*) *nisi =* ἐνῶ, καὶ μολονότι... (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὠμίλει εἰ μὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν)... τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta... dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ... τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π.Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὕπτιον ἀ' πρὸς δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ῥῆμα κινήσεως = ἕνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιασῶμεν). *cūbo*, -būi, -bītum, 1. *ut... discessimus* ὡς... ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἕκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis - cedo*, -cessi, -cessum, 3. *me... somnus complexus est* προσωποποιία = ὕπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὕπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complector*, -plexus sum, 3. *de via* ἢ πρόθεσις *de* (= *propter*) δηλοῦ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 *iustus de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ *fatiscor*). *et qui... vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ (*et ego qui = cum ego*) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (*quam solebat = solito* ἢ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὕπνος. *soleo*, *solitus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi... Africanus se ostendit* τότε (= *hic*) μοι ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -tendi, -tentum, 3. *equidem =* γε, τῇ ἀληθείᾳ. *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (*plerumque, vulgo*). *fit... ut... pariant* συμβαίνει (ὥστε) νὰ... γεννῶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι): *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ ὁμιλίες). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Ain. 2, 270):
in somnis mihi visus Homerus adesse poeta

hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.

Ὁ Ἔννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ῥωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ῥωμαίων ποιητῆς. *de quo* δηλ. Homēro. *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμνήσκειται = *reminisci, in mente habere*). *ea forma*, ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὔσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ *atrium* ἐντὸς ξυλίνων ναυδίων (*armaria*). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφή ἢ ὑπογραφή (*titulus*) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (*ius imaginum*). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior*. Ὁ νεώτερος Ἀφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητῆς τοῦ Ἀννίβα. *quem = hunc autem* τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. *agnosco, agnōvi, agnītum*, 3. *cohorruī* ῥ. *cohorresco, -horruī, -ēre* φρικῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille . . . inquit* ἀλλ' ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ *equidem*) . . . εἶπε. *ades . . .* (προστακτ. τοῦ *adsum*) *animo et omīte* (= *depōne*) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. Ἐκάτερον ἐπέξεργεῖ τὸ ἕτερον. Τὸ *animo* (ἢ *animis*) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade = manda* ἢ *committe*.— *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II

Περίληψις : Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem = Karthaginē. parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἶναι πειθῆνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἤτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἄνευ ἀδείας τῆς Ῥωμ. Συγκλήτου. *eōgo, coēgi, coactum, ēre* (*cum + ago* συνάγω), ἀναγκάζω. *pareo, -rūi*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat* : κατ' ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ' Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν

τελείαν καταστροφήν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασσανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτοῦς. Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ οἱ Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλλωσιν ἐφ' ἅπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεων των. *pristina* (*pristina*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264 - 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδον. πολέμου (218 - 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiesco*, *quievi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ *autem* = καί), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ *autem* ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καί». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὐρίσκεται ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum* ἀστεροεῖς), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo*, -ndi, *ostentum* καὶ *ostentatum*, 3. δεικνύω *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandam . . .* γερουδ. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὑποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ὡς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεκδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). Ὁ βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* ὃν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὑπατος (ὦν). Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181 - 180 π.Χ.), ἣτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὑπατος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομικῆ, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me* παρ' ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum . . . deleveris* (τετελ. μέλλ.) . . . *deligere* ὅταν θὰ ἐχῆς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. ὀριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *consul* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : *ne quis iterum consul fieret*). *consul* κατηγοροῦμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ)

ἀπὼν (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιό-
τητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάς εἰς τὸ πεδῖον
τοῦ Ἄρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του
Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμειάν, ἐξελέγη τὸ δεύτερον ὑπατος, *ma-
ximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 - 133
π.Χ.). *Numantiam excindes* τῷ 133 π.Χ. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος
καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ.ἔ. θά . . . *excindo*
(*excindo*), -scidi, -scissum. 3. *cum eris curru* (ἀφαιρ. ὄργαν.) *in Ca-
pitoliū investus* ὅταν . . . θά ἔχῃς εἰσέλθει (θά εἰσέλθῃς) ἐφ' ἄρματος
θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπ. *offendes rem publicam consiliis* (ἀφ. ὄργαν.)
ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ
νόμου), ἐξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ῥωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόν-
τος (133 π.Χ.) βασιλέως τῆς Περγᾶμου Ἀττάλου Γ'. *offendo*, -fendi,
-fensum, -ēre προσκρούω, ἐντυγχάνω, εὐρίσκω. *nepotis mei* τοῦ ἐγγό-
νου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρὸς του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *osten-
das oportebit* (Ἡ ὑποστ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*)
νὰ δείξῃς θά πρέπη. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consilii* *que
tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἔλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου
« ὄλος » = ὄλον σου τὸ θάρρος, ὄλον σου τὸ πνεῦμα, ὄλην σου τὴν
σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam*. Ἡ γεν. *temporis* ἐξαρ-
τᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. Ὁ διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσ-
ηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως,
ἣν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβο-
λον (ἐπικίνδυνον). *anceps, ancipitis. quasi = ut ita dicam* (οὐ-
τως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). Ὁ Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ
του (129 π.Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν
του σημειώματα τοῦ λόγου ὅν, ὡς εἶχε δηλώσει, θά ἐξεφώνει ἐν τῇ
Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήμα-
τος. *cum converterit* (= *confecerit*) *duoque ii numeri confecerint* =
ὅταν θά ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θά διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θά ἔχωσι συμ-
πληρώσει (ὅταν θά συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus
reditusque* ὀκτὼ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἡλίου. Τὸ ἀριθμητ.
ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis
anfractus* (ἡ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἑλικοειδῆς] κίνησις).

Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιά) τοῦ ἡλίου, ἕως οὗτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν), ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἤτοι 23⁰ καὶ 27' ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἰσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ἰουνίου (solstitium). Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ Ν. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἑαρινὴ ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολουθῶς κατέρχεται εἰς τὸ Ν. ἡμισφαίριον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἰσημερία aequinoctium autumnale). Ἡ πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἐτέρας καὶ τοῦτο δηλοῖ ἡ λ. *reditus* καὶ *converterit*. "Ὅθεν ὅλη ἡ φάσις septenos octiens solis anfractus reditusque convertit (= convertendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἤτοι 56 ἔτη). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἥλιος φαίνεται εὐρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἀλλὰ τοῦναντίον ἢ γῆ. *duoque ii numeri* ἤτοι ὁ 7 καὶ ὁ 8. *plenus* τέλειος. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). *alter altera de causa* ὁ μὲν ἐξ ἑνὸς λόγου, ὁ δὲ ἐξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π.χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, ὁ δὲ 8 διότι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἴσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος 2 × 2 × 2). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. *habetur* θεωρεῖται. *circuitu naturali* διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. *summam* ἔνν. *anfractuum redituumque solis* (= *annorum*) *tibi fatalem* τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὀρισθὲν) σοι ποσὸν (ἐτῶν) ἤτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. *se... convertet* θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). Ὁ Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν Ῥώμῃ μεῖζον κύρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. *omnes boni* ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). *te - te* σχῆμα ἐπαναφορᾶς. *socii... Latini*. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσιν τὴν κατα-

γίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nitatur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. *nitor*, *nixus* ἢ *nisus sum*, 3) δύναται νὰ στηριχθῆ. *ne multa* ἐνν. *dicam* (ὑποτακτ.) = ἵνα μὴ εἶπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator* . . . *oportet* ὡς δικτάτωρ πρέπει νὰ . . . (ἰδ. ἀνωτ. *ostendas oportebit*). Ἀπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἢ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμόν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἤδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.) : ὑπόνοιαι ἠγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκκου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμειλικτος ἐχθρὸς τοῦ Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε « *ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis* ». *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemissentque* (ῥ. *ingemisco*, *ingemui*, 3) = « ἀνακεκραγότες καὶ οἰμωζάντων » : ὁ Λαίλιος (ἰδ. Προλεγ. σ. 105) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγὴν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόμμιος, Τουβέρων, Ροῦφος Σκαϊόλας, Φάνιος ἰδ. Προλεγ. σ. 104) ἐξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῶ ὁ Σκιπίων, ἠπίως προσμειδιῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σουτ! « σῖγ' ἔχετε », σιωπή!). *parumper* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Π ε ρ ἰ λ η ψ ι ς : Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρουνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἣτις ἀναμένει τοὺς καταστάνας ἀξίους τῆς Πατρίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμίλιος. Διὰ τὴν ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἢ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = *ut eo*. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκρι-

τικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad... tutandam r.p...* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουδιακὴ ἐλξίς). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο ὅτι...), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι... (τὸ *habere* ἐδῶ = *putare*, « ἠγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. *scito, memento*]). *certum*... ἢ συντ. :... *certum locum* (ὑποκ. *esse in caelo definitum* (κατηγορ.) *omnibus* (δοτ.) *qui... ubi... fruuntur*... ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἐκείνους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι *qui... conservavērint... auxerint* [ὑποτακτ. αἰτιολογικαί]). *ubi... fruuntur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. *fruo, fructus sum*, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύωσι. *beati* εὐδαίμονες, « μακάριοι » (τ.ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aevum sempiterno* (ἀφαιρ. εἰς τὸ *fruuntur*) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὐτυχίας). *aevum = vita*. *nihil est principi deo... acceptius quam...* οὐδὲν εἶναι... τῷ ὑπάτῳ θεῷ... ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ... *principi deo* τῷ ἄρχοντι θεῷ· εἶναι ὁ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), ὅπερ τοῦλάχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. *terra* ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. *terrae motus*), ἢ ἐκάστην χώραν (π.χ. *in hac terra*), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. *terra ac mari, terrā marique*)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (*iure*) ἠνωμέναι (*sociati*). Δικαίως ἄρα λέγεται *ubi societas ibi ius* καὶ θεωρεῖται τὸ *ius et aequitas* ὡς τὰ *vincula civitatis*· (*concilium* = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· *coetus* = συνάθροισις προσώπων οἰκεῖα βουλήσει πρὸς τινα σκοπὸν). *quae καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ civitates ἀντὶ qui* (= *concilia coetusque hominum iure sociati*). Πρβλ. § 7 : *quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis*, § 13 : *quem oceanum appellatis civitates*. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐγκεῖται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτελέσειν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἑαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ

πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκεῖνοι οὔτινες ἰθύνουσι καὶ σφύζουσιν αὐτάς (harum rectores et conservatores). *hinc profecti huc revertuntur* ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρον) προσελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (*proficiscor, profectus sum*, 3) : εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς Ἰταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς ἰθύνοντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 - 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτάς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 724 ἐξ.). Ὁ Σενέκας (ep. 86, 1), ὁμιλῶν περὶ τοῦ Σικιπῖωνος λέγει : *immum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, (reversus sum)*, 3.

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam... a meis* ὅσον (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi... viveretne ipse* ἠρώτησα ἐὰν ζῆ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς τὸν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos* ἐνν. *esse* (ῥ. *extinguor, extinctus sum, 3*). *quos... arbitraremur* οὐς ἐνομιζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero... hi vivunt* (μ' ἐρωτᾷς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν των). *qui... evolaverunt* Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμοτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγὴ, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est*, Ὁ Κικ. ἀλλοχού λέγει : *haec quidem vita mors est*. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » πρβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 638 N - Sn) : τίς δ' οἶδεν εἰ τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ κατθανεῖν, / τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν . . . ; *quin tu aspicias... (ἐρώτησις προτροπικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem* μτχ. κατηγορημ.

quem = hunc autem τοῦτον δέ. *equidem... ille autem* ἐγὼ βέβαια . . . ἀλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τοῦναντίον). *vim lacrimarum* ἄφθονα δάκρυα, χεῖμαρρον δακρῶν. *fere prohibebat* (πρτ. ἀποπειρας) προσεπάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo, flēvi, flētum*, 2. *prohibeo, -būi, -bitum*, 2.

§ 7 (15). *ut primum . . . loqui posse coepi* ὡς πρῶτον (= *ubi primum, simul ac*) ἤρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ ὁμιλῶ. *loquor, locūtus sum*, 3. *fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρῶν (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprimō, -pressi, -pressum*, 3. *inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος *sanctus* [ἤτις κυρίως εἶναι μτχ. τοῦ *sancio*]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ἢ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθής) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἤτο εἰς αὐτὸν γνωστὴν ἡ (Πυθαγόρειος, Στωικὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἤτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἦς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. Ἡ γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Ἡ γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. Ἐκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερεῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἤτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror . . . ?* διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού . . . ;). *in terris* ἰδ. ἀνωτέρω. § 5. *quā . . . propero* διατί δέν . . . ; (ἄς σπεύσω νὰ . . .). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἡ διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγῳ ἐξαγωγῆ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δέν εἶναι [δέν ἔχει] οὕτως) = ὄχι δά !! ὄχι, ὄχι !! (δέν μπορεῖς νὰ τὸ κάμῃς), ἰδ. καὶ κατωτ.: *in custodiā corporis. ille* ὁ πατήρ. *nisi . . . te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit . . .* ἐὰν δέν . . . θὰ σ' ἔχη ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν (ὅμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις· πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαῖδ. 62 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), ὃν ὁ ὀφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἡμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius . . . est* οὐ ἔστιν, ὧ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ *templum. huc*

συναψον πρὸς τὸ *aditus*. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἢ πρόσδοδος (προσέλευσις). *hac lege... qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρω... ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυμασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *tueantur*, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ πρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. *tueor*, (*tutus sum*), 2. *illum globum* ἐκείνην (τὴν γῆν) σφαῖραν. *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος)· ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀρίσταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *terra* ἀντὶ *qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus... καὶ* (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτου) *ψυχὴ* (ἐδόθη)... *ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ...): οἱ Στωϊκοὶ ἔθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἔνθερον πνεῦμα) (= *inflammata anima*, Κικ.). "Ὅτι τὰ ἄστρα ἦσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἄστων, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλιανῶν. *sidera et stellas* ἄστρα καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῖ τὸ σφαιροειδές (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὕλης), τὸ δὲ δεῦτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. Ὁ Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονηθέντες). *circulos suos orbisque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιάς αὐτῶν. Ὁ Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλω φορὰν» ἢ «ἐγκύκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et piis... retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς... ὀφείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ εκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος. ἰδ. § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β. «ὁ... ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἐν τινι φρουρᾷ ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράκειν...». Ὁ Κικέρων ἐνῶ ἐν τῇ θεολογίᾳ

εἶναι ὁπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ιδ. καὶ ἀνωτ. § 5 : huc). nec . . . migrandum est καὶ δὲν πρέπει νὰ μετακίησετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν . . .). ille : animus, ne . . . defugisse videamini ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. defugio, -fūgi, —, 3. munus humanum τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = adsignatum) εἰς τὸν ἄνθρωπον καθῆκον. munus, ἔris οὐ.

§ 8 (16). sic . . . ut . . . ut οὕτως . . . ὡς . . . ὡς. avus ἐξ υἰοθεσίας (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . ego ἐγὼ ὁ γεννήσας gigno, genūi, genitum, 3. γεννῶ. cole περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, τίμα, ἄσκει. colo, colūi, cultum, 3. καλλιεργῶ. iustitiam et pietatem δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). cum . . . tum . . . ὅσον (εἶναι) . . . τόσον (εἶναι) . . . in parentibus et propinquis ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεῦσει ἀπέναντι τῶν . . . καὶ τῶν . . .). ea vita via (via κατηγορ.) est in caelum αὐτὴ ἡ (γῆϊνη) ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν) ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. via — vita, caelum — coelum παρήχησις. corpere laxati ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος : πρβλ. § 6 . corporum vinculis). quem vides . . . quem . . . nuncupatis μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. nuncūpo (= appello) ἀ' συζ. ὀνομάζω. autem δὲ = καί, ιδ. § 3 : ostendebat autem. circus κατηγορ. elucens ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, elūceo, -luxi. 2. inter flammās = inter inflammata sidera μεταξὺ τῶν διαπύρων ἄστρων. sidus, ἔris, οὐ. a Graiis (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. Graii ὄχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ἱστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἔθνικοῦ Graeci, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχοῦσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. accepistis ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. orbem lacteum γαλαξίαν : τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἤδη ἀπὸ τοῦ 470 π.Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. Ἡ θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. ex quo ἐνν. loco (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ.ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). mihi contemplanti (ῥ.

contemplor, 1) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένω) μοι. *omnia . . . cetera* πάντα . . . τὰ ἄλλα (οὐράνια σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *autem* δὲ = καὶ (ιδ. § 3). *eae . . . quas* τοιοῦτοι . . . οὓς (οἶους). *ex hoc loco* ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas* τοιαῦτα . . . ἃ (οἶα). *omnium* ἐνν. *stellarum. suspicati sumus* ἐφαντάσθημεν (ῥ. *suspicio*, 1) *ea . . . quae* αὐτός . . . ὅστις. *minima* ὁ μικρότερος (ἀστήρ), ἡ σελήνη. *ultima* ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄναρ εἶχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. *ultima* ὁ πλέον (ὑπερβ. βαθμὸς τοῦ *citer, citra, citrum*, συγκρ. *citerior, -ius*, γεν. . . . *-ioris*) πλησίον ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐργηγόρσει. *luce . . . aliena* φωτί . . . ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτί τοῦ ἡλίου)· πρβλ. § 9 : *luna radiis solis accensa* : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορές μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. *autem* δὲ = καὶ (ιδ. § 3). *facile* ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. *vincebant* ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. *vinco, vici, victum*, 3. *iam ipsa terra* : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω *omnia . . . cetera*· ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *terra vero* ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. *ita . . . parva* τόσον . . . μικρά. *ut me imperii nostri . . . paeniteret* ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἶμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀνικανοποίητος, δυσχεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). *paeniteo, -tūi*, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. *paenitet, -tuit*, 2. *me alicuius rei* μεταμέλει μοί τινος, δυσχερῶς φέρω τι. *quo* ἄφαιρ. ὄργαν. ἐνν. *imperio. quasi punctum* τρόπον τινὰ (quasi = *ut ita dicam*) σημειῖόν τι (διάστημα, ἕκτασιν ἐλαχίστην). *eius* αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ῥωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἐὰν γε θὰ ὠμίλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηυθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;

IV

Περίληψις : Περιγραφή τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17) *. *quam* = *hanc autem* (ἐνν. *terram*). *magis*

* Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ῥωμαϊκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερο και ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς, cum . . . intuerer ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς και τὴν ἔτι μικρότεραν ἔκτασιν τοῦ ῥώμ. κράτους). intueor, intuitus sum, ἐρι, 2. quaeso τὸ ῥ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ και ἐκπλήξει ἰσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem . . . ἕως πότε τέλος πάντων . . . ;) quaeso, 3. humi (πτώσις τοπ.) χαμαί, χαμαῖζε, κατὰ χθονός. dēfigo, fixi, fixum, ἐρε καταπήγνυμι, προσηλῶ. nonne aspicias . . . ? (ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν και) δὲν βλέπεις . . . ; in templa εἰς ἀχανεῖς χώρους (ἐκτάσεις) ἐτέθη συγκεκρι-

σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ ἑλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἰ. περ. 100-178 μ.Χ.) « Μεγάλῃ μαθηματικῇ σύνταξι τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » και διετηρήθη ἐν ἰσχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου και τοῦ Γαλιλαίου. Ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. Ὑπῆρξαν ὅμως και κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες και πησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὁ Ἀναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων (Ἰκέτας και Ἐκφραντος Συραχάσιος), ὁ μαθηματικὸς Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς, ὁ και παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθεῖς, και ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρισταρχος ὁ Σάμιος, ὁ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 και ἐξῆς) θέλομεν ἴδει τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπὸν τι, οὔτε ἦτο ἴδιον τῶν Ῥωμαίων ἢ προαγωγή θεωρητικῶν ζητημάτων. Ὅθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος και τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασαὶ μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ γῆ σφαιρικὴ, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐντὸς μιᾶς ὀλοκλήρου ἡμέρας ὁ ἕναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἡ οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικὴν. Ἐπ' αὐτῆς ἦσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτὴ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπαν. Ἄλλ' ἐνωρίς ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει ὅτι ἄστρα τινὰ, ἐν οἷς ὁ Ἥλιος και ἡ Σελήνη, ἐνῶ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρας και πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν και περιόδους, ἀλλὰ και κατὰ τρόπον πολὺπλοκον. Τὰ ἄστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανήται ἦσαν ἐπτά τὸν ἀριθμὸν : ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ὁ Ἐρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς και ὁ Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταύτας. Αὕτη θέτουσα

ἀντί ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἠθική). Ἡ δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae* σφαιροειδεῖς et *rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus* (*globus*). Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν. *extumus* καὶ *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἢ πλεόν ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ «θεός» καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coercens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἧς (σφαίρας) εἶναι καθηλωμένα ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων (ἀντί *illae*

τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν Ἥλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἑπτὰ πλανῆται ἐθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς ἰσαριθμους διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἰδία τῶν πλανητῶν κίνησις ὠφείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἦσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἕναστρος οὐρανός, ἔτι δὲ ἦσαν ὁμόκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμένοι μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. Χ. 616). Ἐπομένως ἐκάστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἄξονα διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οὐρανίῳ σφαίρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν, ἧτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόεντος Ἄρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ Ἥλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. Ἡ Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἐξῆς ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν σειράν: Κρόνος, Ζεὺς, Ἄρης, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἥλιος, Σελήνη.

stellae quae cursu sempiterno voluntur). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμέ-
 νους (ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι
 οὗτοι ἦσαν προσηλωμένοι (infixi) ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ θόλου παρεῖχεν
 ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἐρμηνείαν, ὥστε
 ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντεῖχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.
qui voluntur οἵτινες (συμ-) περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-) ἀκο-
 λουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν
 (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἑπτὰ. *retro* ἐπίρρ. ὀπίσω, ὀπισθοδρομι-
 κῶς (κατ' ἀντίστροφον φοράν) τ.ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ
 ἴδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum* δι' ἀντιθέτου ἢ ὁ οὐρα-
 νὸς κινήσεως, φοράς). *atque* ἢ (= *quam*. πρβλ. *contrarius, idem,*
alius, similis ac ἢ atque). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος
 ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum* = *caelestis*
globus extensus. unum globum τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύ-
 κλον). *illa stella. in terris* ἰδ. § 5. *Saturniam* (*stellam*) : πράγματι ὁ
 Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ
 Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἔθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος
 ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης : *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειράν πρὸς τὸ κέντρον),
 δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ
 ἀστέρες ἤσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία
 αὕτη δὲν ἐξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἔθεω-
 ρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῶ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ Ἄρεως (*rutilus*)
 καὶ ἡ ὠχρὰ τοῦ Κρόνου ἔθεωροῦντο ὀλέθρια. *ille fulgor* = *illa fulgens*
stella ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgē, fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*)
Iovis (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ ὄνομ.) = *Iupiter* Ζεὺς (πρβλ. ἐπὶ νομισμά-
 των *Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator*) : *Iuppiter* καὶ
Iūpiter, γεν. *Iovis. tum* τρίτη (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔ-
 πειτα (πέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *mediam*
fere regionem τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινὰ) χώραν.
obtinēt — *occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . luminum* (= *stel-*
larum) — *reliquorum* ὁδηγός . . . ἀρχηγός καὶ εὐθυντῆρ (ῥυθμιστῆς)
 τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen,*
īnis, οὐ. temperatio κανὼν (ἀφηρ. ἀντί συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγου-
 μένου *mens*) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστῆς, ῥυθμιστῆς
 (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ἰδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν
 ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φοράς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . ut to-*

σοῦτον . . . ὥστε. *cuncta lumina. sua luce ἀφαιρ. ὄργαν. sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἑαυτοῦ φωτός, διαχέει τὸ ἑαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (*solem*). *alter, alter. . . cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης) : ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil. . . nisi. . . caducum* τὸ πᾶν εἶναι θνητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum . . . datos* δοθείσας εὐνοίας τῶν θεῶν. *nam* σχῆμα προκαταλήψεως : (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ ὀμιλήσω) διότι . . . Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ *autem* = *δέ*. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὕτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque . . . et . . . et* οὕτε . . . καὶ . . . καὶ (πρβλ. § 20 : *neque . . . est, et . . .*). *infima est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur . . . pondera* καταφέρεται, ῥέπει . . . πᾶν βάρους. *nutu suo* αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκειᾶς ῥοπῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἄλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει : *suopte nutū et suo pondere*.

V

Περίληψις : Θεία ἄρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἄδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae* = *haec autem* ταῦτα δὲ (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer* ἐνῶ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -rūi*, 2. *me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἑμαυτόν, συνῆλθον : *recipio, -cepī, -ceptum*, 3. *quid* τί ; τί εἶναι τοῦτο ; (θαυμασμός καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἤχου ἀπροσδοκῆτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic . . . quis est, qui ? . . . οὗτος . . . τίς* εἶναι, ὅστις ; *tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἰσχυρὸς) καὶ (ὅμως) τόσον ἡδύς (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἄρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « ψόφος ἑναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἄστρον, εὐρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἤχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστή ἄρμονία. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρήνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἄδουσαι συναποτελοῦσιν ἄρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis* μὴ ἔχων ἴσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκαλονισμένων δι' ὀρισμῆνης (μεταξὺ των) ἀναλογίας (= *pro ratā parte*). *ratus, a, um* ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ὑπολογισμένος, μετρημένος) *μτχ.* τοῦ *reor, ratus sum, rerī 2.* = λογίζομαι. *in pulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἦν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὐταὶ αἰ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκεραυνών (μετριάζων) ὀξεῖς (ὑψηλοῦς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὀρθοῦ καταμερισμοῦ ὀξέων καὶ βαθέων τόνων (= *aequabiliter*) ποικίλας ἄρμονίας (συμφωνίας = *concentūs*), *τ.ἔ.* ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἄρμονίαν. *enim τῆ ἀληθεία, πράγματι. tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἄστρον). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἤχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἤχων ὀξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema* τὰ ἔσχατα (τ.ἔ. αἰ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extrēmus* καὶ *extīmus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (*exter, extēra, extērum* ἢ *exterus, -a, -um*) συγκρ. *exterior, -ius* γεν. *-iōris. ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἐνός μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἐτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲ βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἤχους) . . . ὀξέως (μὲ ἤχους ὀξεῖς, ὑψηλοῦς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκεῖνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. Ἡ λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρω λ. *infimus. cuius conversio est concitator* ἤς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχύτερα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato . . . sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου ὀξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. *sono*) διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐνν.

cursus movetur) κινεῖται, τούναντίον ἢ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιά (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης). *infimus*, -a, um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, ἰδ. § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ.ἔ. *una sede semper haeret* παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἄνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium* . . . *locum* τὸν μέσον . . . τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος : *octo* : ἐνῶ εἶναι 8 αἱ σφαῖραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἠχητικὰ διαστήματα, 7 τόνοι, διότι δύο ἐξ αὐτῶν, ἢ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἢ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφορῶν διαστημάτων ἠχηρῶν (πρβλ. ἄνωτ. § 10 : *intervallis inparibus*). *qui numerus* ὅστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἶναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 ἰδ. ἄνωτ. § 4 : *plenus*. *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἦχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὐρέται τῆς μουσικῆς (Ὀρφεύς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὄργαν.) διὰ μουσικῶν ὀργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἑπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἑαυτοῖς. *praestantibus ingeniis* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stiti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἠσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν). *colo*, *colui*, *cultum*, ἔρε καλλιεργῶ, θεραπεύω.

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἦχου. *obsurduerunt* (ῥ. *obsurdesco*, *dūi*, 3 = γίνομαι κωφός) ἐξεκωφώθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἣν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν ἦχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἐξῆς δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. *sicut* . . . *ea gens* . . . *caret* ὥσπερ . . . ἐκεῖνο τὸ γένος . . . στερεῖται, ἔχει χάσει (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Catadupa nominantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὀνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νεῖλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὀνομαζόμενοι). *prae-*

capitat (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecipitatur*). *mundi* ιδ. § 10. *conversione* ἀφαιρ. αίτίας. *tantus... ut* τοσοῦτος (τόσον μέγας)... ὥστε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēo, - ire*. Ἡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἤχον ὄλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῶ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intueri solem adversum* ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intueor, intuius sum*, 2. = ἀποβλέπω, *eiusque* ἀλλά (= *que*) τοῦτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = *acies sensus vestri*) ἡ ὀξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ *admīror*, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam... oculos ad terram identidem* ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς : *refēro, rettūli, relātum, referre*.

VI.

Περίληψις : Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶναι αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. *Ματαία* ἢ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc* ἀκόμη τώρα *sedem... hominum ac domum = terram* (ιδ. § 21). *quae (terra) parva, ut est, ita... μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis, -e)*. Εἰς τὸ *humana* ἀντιτίθενται τὰ *caelestia* (= *supera*). *spectato... contemnito* ἀτενωῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐράνια πατρίς, μὴ δίδε σημασίαν (*contemnito = despicio*) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *contemno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum* (= *ab hominibus*) (*hominum* γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expetendam gloriam = quae expetenda videri possit* ἐπιδιώξιμον (προσδοχήσιμον) δόξαν. *vides habitari... interiectas (ἐνν. esse)... sed... stare* ἀπαρέμφ. ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ *vides*. Τὸ *habitari* παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοικ-

κίαι). *intericío*, - *iēci*, - *iectum*, 3. *sto*, *steti*, —, 1. *quasi* οὕτως εἰπεῖν (*ιδ.* § 4). Τὸ πεδῖον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. *ιδ.* § 13) ὁλονὲν σμικρύνεται (*vides habitari ... et in ipsis ... easque ... cernis autem ... hic autem alter ... ex ipsis ... quis in reliquis ...*). Τὸ θέμα ἀφ' ἑνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ῥωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil ... manare possit* ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! *partim ... partim ... partim ... μέρος μὲν* (ἄλλοτε μὲν) ... μέρος δέ ... ἄλλο δὲ μέρος. *obliquos* ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἄντοιχοι, ἤτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσει ἀντιθέτῳ. Οὗτοι εἶναι οἱ *περίοικοι*, ἤτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὄχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες ἴσα καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μῆκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ *ἀντίποδες*, ἤτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μῆκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : *adversa vobis urgent vestigia*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἄντοιχοι εὐρίσκονται ἐν τῷ ὠκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν Ῥώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ *περίοικοι* τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὀκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ *ἀντίποδες* τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὀκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). *cernis autem* : τὸ *autem* ἐδῶ = πράγματι. *quasi ... cingulis* διὰ τινων, οὕτως εἰπεῖν (= *quasi*) ζωνῶν, (*cingulis* = *plagis*, *oris*, *regionibus*). Ἡ διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἣν οἱ παλαιοὶ ἠδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γωμῶνων », ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π.Χ. ἤχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν

διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὐκρατοὶ ζῶναι ὑπῆρξαν κατωκημένα. Τὰ ἀπὸ τινῶν ὅμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos ὧν* (ζωνῶν) δύο (βλέπετε ὅτι εἶναι ἐσκληρωμένοι, κοκκαλιασμένοι, κατεστραμμένοι) ἕνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιάς) = *obliguisse pruīnā : obligēscō, -rigūi, 3. diversos = disiunctos ἀπομεμακρυσμένοι. inter se ἀλλήλων. et . . . subnixos καὶ . . . ἐπεριδόμενοι ἐκάστη χωρὶς (ex utraq̄ue parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]).* *subnixus (καὶ subnīsus), a, um. vertīces πόλοι (ἐν. vertex, verticis ἀ.) :* εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ ὧν στρέφεται (*vertitur*) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς υπερτάτης σφαίρας [*caelestis globus*], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας [τοῦ ἀέρος], ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *mediū* τὴν μέσσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximū* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23⁰ 1/2 βορείως καὶ 23⁰ 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torreri* (βλέπετε) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torrēō, torrūi, tōstum, 2. ardore* (ἀφαιρ. αἰτίας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἡ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter . . .* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὐκρατοὶ ζῶναι) . . . ὧν . . . ἐκείνη, αὕτη δὲ ἡ ἑτέρα . . . *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτικὴ, μεσημβρινή, νοτία. *in quo* ἐφ' ἧς. *qui insistent* οἱ ἐπεριδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, institi, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἴχνη (χαράττουσι τὰ ἴχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ.ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » ἰδ. § 12 : *adversos stare vobis*). *urgēō* (*urgueō*), *ursi, —, 2. nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἷτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὐκρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= *septentrionalis*) ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo, ōnis ἀ.* ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat* παρατήρησον . . . πόσον (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρ. ἐρωτηματικὸ - ἐπιφωνηματικόν) . . . ἄπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται *colo, colūi, cultum, 3. angustata verticibus* τε-

νουμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατ'οικουμένον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180° : 34°) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundo*, -fūdi, -fūsum, 3. *quod . . . quod . . . quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ τὴν ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἢ μείωσιν (= *quam sit parvus, vides*). *quem* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *oceanum* ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἰδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἰδ. § 5). *tanto nomine* ἀφαιρ. ἰδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσοῦτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα ὄνομά του, μολονότι ἔχει . . . *quam sit* (πλαγία ἐρώτησις) (βλέπετε) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num . . . potuit . . . ?* ἄρα γε . . . ἠδυνήθη . . . ; (ἀπάντησις : δὲν ἠδυνήθη). *cultis . . .* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuiusquam . . . Caucasum — Gangem* : Καυκάσος καὶ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικά ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis . . . partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτῳ ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis* : *oriens*, -ntis μτχ. τοῦ *oriōr*, *ortus sum*, 4. *obiens* γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēō*, -īi, -ītum, *obire*, (*oriōr* = ἀνατέλλω καὶ *obēō* = *occīdo* δύνω). *quis . . . audiet ?* (ἀπάντ. : οὐδεὶς). *quibus . . . amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *profecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλὰ). *quantis in angustiis . . . velit* (πλαγία ἐρώτ.) ἐν πόσῳ περιορισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ) . . . θέλει (ἀξιῶ). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipsi*, § 15 : *quin etiam . . . quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum . . .*). *quam . . . diu ?* (ἐπι) πόσον χρόνον ; τμησις πρὸς δῆλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περίληψις : Ἡ λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέμα τῆς γηϊνῆς δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. Ὁ πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήση τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἥτις μόνῃ ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam* καὶ προσέτι (μάλιστα δέ). *si cupiat . . . non modo (non) . . . sed ne . . . possumus* ἐὰν ἤθελε ἐπιθυμήσει . . . οὐ μόνον . . . ἀλλ' οὐδέ . . . δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ῥῆμα (*possumus*). *cupio, -pīni ἢ -pīi, -pītum, 3. proles* (= *progenies*). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ (πρβλ. κατωτ. : *qui postea nascentur*). *proles, is* θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *unius cuiusque. a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντες. *accipio, -cēpi, -ceptum, 3. propter elutiones exustionesque* ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo* καθ' ὀρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ ὀλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος. Αὐτὸ δὲ καθ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὀρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν (*tempore certo*), ἥτοι μεθ' ἕκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens annus*). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥωμύλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesimam partem . . . conversam*) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$). Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαγῶ (ἐν τῷ *Hortensius*) ὁ Κικέρων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ταχίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te* τί τέλος πάντων ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνῃ λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σέ μέλλει ἀν θὰ ὀμιλήσωσι περὶ σοῦ . . . ;) : *interest, interfuit, interesse. sermo-*

nem ab iis ιδ. § 12 : sermonem hominum. qui postea nascentur
 πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, nātus sum, 3)
ab iis . . . qui ante nati sunt = a maioribus. cum . . . nullus fue-
 rit ἀφοῦ . . . οὐδείς ἔγινε.

§ 16 (24). qui οἴτινες, καὶ ὅμως οὗτοι, *nec pauciores . . . et meliores* οὔτε ἐλάσσονες (ὀλιγώτεροι . . .) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. *carm.* 3, 6, 46). *certe* παντὶ τρόπῳ (μὲ κάθε τρόπον). *praesertim cum . . . nemo . . . possit* ἀφοῦ μάλιστα . . . οὐδείς . . . δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). *A quibus audiri nomen . . . potest* πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. *unius anni* ἑνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (ιδ. § 15 *tempore certo*). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὁπόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβω-
 σιν, ὥστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νεύουσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλ-
 βῖνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. ὅταν ἅπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ ἄλλιν τὴν τροχίαν των. *enim* δηλαδῆ. *populariter* (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῶ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω *vere vertens annus*). *astri* λ. ποιητικῆ. *tantum modo* μόνον. *id est* τουτέστι. *cum autem . . . redierint . . . rettulerint tum . . . potest* ἀλλὰ μόνον ὅταν . . . θὰ ἐπανεέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανεέλθει) . . . καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἶναι δυνατὸν) : *redĕo*, -*dii*, -*dĭtum*, -*ire*. *refero*, *rettŭli*, *relātum*, *referre*. *ad idem unde . . .* εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) ὁπόθεν . . . *semel* ἅπαξ (μίαν φοράν). *eandemque . . . descriptionem* τὴν αὐτὴν διάταξιν. *longis intervallis* μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 *multis . . . saeculis*). *totius caeli* ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. *ille . . . appellari potest* (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπη τις ὅτι τὸ ἀληθές ἔτος συνετελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν (πρβλ. Cic. *de nat. deor.* 2, 51 : *tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= ἀναλογίαν] confectis omnium spatii est facta conversio*). *in quo* ἐν τῷ ὁποίῳ (κοσμικῶ ἔτει). *vix . . . audeo* μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. *dicere . . . quam . . . teneantur* νὰ εἶπω πόσον πολλὰ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). *saeculum* ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4

μῆνες). *namque ut . . . habeto* ἡ σύνταξις : *tum . . . habēto . . . quandoque* (= *quandocumque* ὅποτεοῦν) . . . *defecērit* (τετ. μέλλ.) . . . *ut olim . . . visus est, cum* (ὅτε) . . . *penetravit. deficere . . . extinguique* ὅτι ἐξέλιπεν (ἔπαθεν ἔκλειψιν) . . . *καὶ ἐσβέσθη . . . extinguo* (*extinguo*), *-tīnxi, -tīnctum*, 3. *templa* (ιδ. § 7) χώρους ἱερούς. *ab eadem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθη ἔκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν. *signis . . . stellisque revocatis* ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπαναχθέντων) τῶν ζωδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἐκκινήσεως). *ad principium* = *ad primum caput* « κεφαλὴν » (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. *esse. habeto* = *puta* νόμιζε· (ιδ. § 5 : *sic habeto*). *cuius* τούτου δέ. *quidem* τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. *scito* μάθε. *nondum vicesimam partem esse conversam* βραχυλογικῶς ἀντὶ n. v. p. *conversione* (ἢ *convertendo*) *esse confectam* ὅτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος (τοῦ χρόνου). 'Id. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, ὅθεν. Περαινεται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si . . . desperaveris . . . quanti tandem est . . . ?* ἢ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἤθελες ἀπελπίζει (ἀπελπισθῆ) . . . πόσῃν τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχη) . . . ; (πόσον πράγματι ἀξίζει ;). 'Απάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἢ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : *hinc profecti huc revertuntur*) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt . . . viris* ἐν ᾧ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἐξόχοις, ἐν ᾧ (τόπω) οἱ μεγάλοι καὶ ἐξέχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν. 'Επομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτῆ σου (= *ista*) ἢ ἀνθρωπίνη δόξα. *pertinere* νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguam* εἰς ἐλάχιστον τμήμα. *unius anni* ἑνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. 'Ἐπειδὴ ἢ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igitur*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἐξῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque . . . contueri* : τὰ ἀπαρέμφ. ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ *si voles. contuēor*, (-*tuitus*

sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ἡ πρόθεσις con- τοῦ contueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacrimavit). Παρατρύνων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc sedem et aeternam domum* (ιδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ . . . διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ *sedem hominum* καὶ *domum* (*hominum*) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : *hinc profecti huc revertuntur. neque te . . . dedideris nec . . . spem posueris* (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδουσαι (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεύουσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτης (στηρίζης) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεόν σου). Τὸ *nec* καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. *dedo, dedidi, deditum*, 3. παραδίδω : *me dedo* χαρίζομαι. *in praemiis humanis* ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοιβαῖς. *te oportet . . . trahat ad verum decus* πρέπει . . . νὰ σὲ προσελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ιδ. § 4 : *ostendas oportebit. decus, decoris*, οὐ. *ipsa virtus* ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. *suīs . . . inlecebris* διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θεληγῆτρων της, διὰ τοῦ κάλλους της). *quid . . . loquantur* τί (πολλὰ ἢ ὀλίγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἤθελον εἶπει). *de te* περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). *ipsi videant* αὐτοὶ ἄς ἴδωσιν (αὐτοὶ ἄς σκεφθῶσι, ἰδική των δουλειά εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνεις, μὴ σκοτιζέσαι, γύρευε τὴ δουλειά σου = *tu rem tuam age. sed loquentur tamen* ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). *loquor, locutus sum*, 3. *autem* δέ, ἀλλά. *sermo* ἀναφέρεται εἰς τὸ *loquentur. angustis* ιδ. § 14. *de ullo* (οὐσιαστ. ἄρσεν.) = *de quoquam* περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ *ullus* ἀντικαθιστᾷ τὸ *quisquam* εἰς τὴν ἐνικὴν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν). *perennis* διηνεκῆς. *obruitur* ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). *obrūo, -rūi, -rūtum*, 3. *in-teritu . . . oblivione* διὰ τοῦ θανάτου . . . διὰ τῆς λήθης. *posteritatis = posteriorum. exstinguitur* ἀποσβέννυται, ἐξαλείφεται. (*exstinguo, -nxi, -nctum*, 3).

VIII.

Περίληψις : Ὁ Σκιπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἐξηγγεῖ ὅτι ἡ ἀληθὴς

ἀθανασία εἶναι ἢ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβή τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωὴν, αἴσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεὸς τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ αἰεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχη τέλος.

§ 18 (26). *quae* = *haec autem. cum dixisset* ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). *ego vero* ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. *siquidem* ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν σιγμῆν καθ' ἣν). *bene meritis de patria* τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγεννημένοις ἢ οὔσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ιδ. § 5 : *omnibus qui...*). *mereor, meritus sum*, 2. *de aliqua re* ἀξίος τινός εἰμι. *quasi limes* οὕτως εἰπεῖν (= *quasi*) ὁδὸς (ἀτραπός). *limes, limitis* ἀ. *ad caeli aditum* πρὸς εἴσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). *patet* ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). *quamquam* καίτοι, μολονότι. *vestigiiis* (ἀφαιρ.) *ingressus patris* βαδίσας ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ πατρὸς (= *vestigia ingressus* [διώξας] *patris*) Παύλου Αἰμιλίου. *ingredior, ingressus sum*, 3. *et tuis* (ἀφαιρ. ἐνν. *vestigiiis*), καὶ τῶν σῶν. *decori vestro non defui* δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (*desum, defui, deesse*). *nunc tamen... enitar* νῦν ὅμως... θὰ προσπαθῆσω. (*enitor, enixus* ἢ *enitus sum*, 3). *tanto...* τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς)... *vigilantius* ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρουπνήσεως (ζέσεως). *vigilans, ntis* (μτχ. τοῦ *vigilo*). *tu vero enitere* (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. *sic habeto* (pro certo *habeto* ιδ. § 5) *non esse te mortalem, sed corpus hoc* ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτός (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). *nec enim tu is es, quem... declarat, sed...* διότι οὔτε σὺ εἶσαι τοιοῦτος (*is = talis*), οἶον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάξῃσαι) ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλὰ... Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξιοχ. 365 E: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὄν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχὴ, ζῶν ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. *sed mens cuiusque is est quisque* ἀλλ' ἡ ψυχὴ

ἐκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἕκαστος (ἄλλ' ἕκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγὼ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἄλκ. I 130 E. « διαλέγεται . . . οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς εἴοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ—Ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γινῶναι ἑαυτὸν ». *non ea figura, quae* οὐχὶ ἡ μορφή ἐκείνη, ἥτις *deum* θεός, θεῖον ὄν. *siquidem* ἰδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεισμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὐταὶ διὰ τὸ σῶμα, ὅτι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἤτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὄνειρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔχνη Πλατωνισμοῦ, ἰσχυρῶς ἀναμίχτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρωπὸν ὠρίζον ὡς ζῶον λογικὸν θ ν η τ ὄ ν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῶον λογικὸν ἄ θ ἄ ν α τ ο ν. Ὁ ἀνθρωπὸς ἄρα δὲν διαφέρει τοῦ θεοῦ εἰ μὴ καθ' ὁ μέρος εἶναι ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξίολχ. 370 B : « οὐ γὰρ δὴ θνητὴ γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἤρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντων θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δειμάσθαι δὲ ἄστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδεῖν περιφορὰς ἄστρον καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης . . . εἰ μὴ τι θεῖον ὄντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τῆν τῶν τηλικῶνδε περινοίαν καὶ γινῶσιν ἔσχεν ». Εὐριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . . qui . . . qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ.ἔ. θεῖα δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui videt . . . sentit . . . meminit . . . providet . . .* ὅστις (ἥτις δύναμις θεῖα) ἔχει τὴν ζωὴν, τὴν αἴσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αισθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησθώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτω κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (*tam*) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὗ προΐσταται, καθ' ὃν τρόπον (*quam*) τὸν κόσμον τοῦτον *regit moderatur et movet* ὁ ὑπατος θεός. *memini, meminisse*, β. ἔλλειπτ., *provideo, -vidi, -visum*, 2. *ut* καθὼς (κινεῖ κ.λπ.). *mundum mortalem — fragile corpus* κατὰ χιασμόν. *mundum ex quadam parte mortalem* φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ). Ὁ κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. Ἴσως ὁ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἴσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὕλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκοὺς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἴδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἄναρχος καὶ ἄπειρος). *sempiternus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἧς προσπαθείας τὸν τρόπον ἠκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίοτε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ἰδ. § 19 ἐξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπον σωρείτου (*per gradus syllogismorum*) ὡς ἐξῆς :

I. Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est. Igitur anima principium motus est.

II. Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est. Igitur anima nata non est.

III. Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.

§ 19 (27). *Nam* πράγματι. Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἔ. ἀν.). *quod semper movetur* τὸ « αἰετὸ κίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ αἰεὶ ἔχει (ἐσωτερικὴν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ αἰεὶ αὐτομάτως ἑαυτὸ κινεῖ. *motum adfert alicui* κίνησιν ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινεῖ », *quodque* : τὸ-*que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπ' ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπ' ἄλλου » (πρβλ. § 20 = *pulsu externo* δι' ἐξωτερικῆς ὠθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habere necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς », ἀνάγκη νὰ ἔχη παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινεῖ ». (*movēo, movi, motum*, 2. *quia numquam deseritur a se* = « ἄτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτὸ », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἑαυτὸ. *desero, -rui, rtum*, 3. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». Ἐξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne — quidem*. Ἐνταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam — ne ... quidem*) δὲν αἴρουν ἀλλή-

λας. (desīno, -sīi, sītum, 3. *quin etiam ceteris quae moventur, hic fons hoc principium est movendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγή καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτοις, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium* αὕτη (καθ' ἕλξιν ἀντὶ τοῦτο *id.* § 13 : quem oceanum) εἶναι πηγή, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἶναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γινόμενον γίνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4.* γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι ». Ἡ ψυχὴ ἄρα εἶναι αἰώνια « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύση νὰ ὑπάρχη) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio* ἐξ ἄλλου (= « ἔκ του »). *ex se* ἐξ αὐτῆς. *siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίνεσθαι ». *ita fit, ut... sit* οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι... *ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur...* (= *ipsum se moveat*) ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖται (αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ) = « οὕτω δὲ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ », ἦτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4.*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὐτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est* ἄλλως (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἦτο (θὰ ἔπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς ὁμοῦ νὰ καταρρεῦση καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἡ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στήναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, constiti, 3.* Ὁ νοῦς : ὅσον ἀδύνατον εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἑαυτὴν κινεῖσα ἀρχέγονος δύναμις ἢ νὰ γεννᾶται ἢ νὰ καταστρέφεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὔθις ») impulsamoveatur οὐδὲ θά εὔρισκε πλέον δύναμιν τινα ἴνα διὰ ταύτης (*qua = ut ea*) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὠσθεῖσα κινήθῃ = « καὶ μὴ ποτ' αὔθις ἔχειν, ὅθεν κινήθοντα γενήσεται ». *nanciscor, nactus ἢ nanctus sum, 3.*

IX.

Περίληψις : Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὐρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῇ ἔδρᾳ, εἰς ἣν τοσοῦτω μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, ὅσῳ περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ μακροῦν τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὁ δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ δυνηθῆναι νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ. — Ὁ πάππος ἐξαφανίζεται, ὁ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur . . . id esse* λοιπὸν ἀφοῦ εἶνα¹ πρόδηλον (φανερόν) ὅτι τοῦτο εἶναι . . . (*patēo, - tūi, —, 2*). *quod a se ipso moveatur* ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου ». *quis est, qui . . . neget?* τίς ὑπάρχει ὅστις . . . ἤθελεν ἀρνηθῆναι ; *hanc naturam animis esse tributam* ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ιδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ) : *tribūo, - būi, - būtum, 3.* = χορηγῶ, ἀπονέμω. Ὁ νοῦς : πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ιδιότητα. *inanimum est enim omne, quod . . .* ἄψυχον (ἄμοιρον ἰδίας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ . . . *pulsu agitur externo* (πρβλ. § 19 : *agitur aliunde*) « πᾶν γὰρ σῶμα, ὃ μὲν ἐξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». *quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo* ὃ δὲ εἶναι ἔμψυχον (*animal*, τ.ἔ. ἔχει ἰδίαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἰδίας αὐτοῦ, « ὃ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». *nam haec est propria natura animi atque vis* διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ῥοπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ιδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὐσῆς φύσεως ψυχῆς ». *quae si est una ex omnibus, quae sese moveat* ἐὰν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (*una*) ἐξ ὅλων

(μεταξὺ ὄλων), ἤτις ἑαυτὴν κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουῖν ἢ ψυχὴν ». Ἡ ἀντανουμία quae συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ τὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (ἰδ. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνία εἶναι (περὶ τοῦ neque . . . et πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, ὃν μετέφρασαν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δ' ἐν τοῖς Τουσκουλιανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἐξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχὴ τις αἰωνία κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ἰδ. § 20 : quae si est κ.λπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ π ρ ο ι κ ι ἄ) τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι! sunt autem . . . de salute patriae εἶναι δὲ (εὐγενεστάται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἐξῆς εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. ὄργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἄξιον παρατηρήσεως τὸ ὁμοιοτέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον). velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἐξαιρεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἰδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : ut . . . in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνουῖμαι εἰς . . .). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocuis ταχύτερον, ἤτοι μὲ μικροτέραν βραδύνουν. Τὴν αὐτὴν ὠραίαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλιανοῖς (ocuis, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ ociter). si iam tum, cum . . . , eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἤδη τότε, ὅτε . . . , θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (forās, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κ.λπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκῆνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυμφέλουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτῇ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). *ea, quae extra erunt* τὰ ἐκτός (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν γε, ἔννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ ὄντως ὄντα (τὰς ἰδέας) τοῦ Πλάτωνος ; *contemplans* σκοποῦσα. *quam maxime* ὡς οἷόν τε πλεῖστον. Σύναψον πρὸς τὸ *se... abstrahet. A corpore... corporis voluptatibus*. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συναθροισμένη εἰς ἑαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι εἶναι « voluptates... (τὰ θέλγητρα) illecebrae atque escae (δέλεαρ) malorum καὶ ὅτι Plato escam malorum voluptatem appellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces ». *quasi* οὕτως εἰπεῖν. *libidinum* τῶν σαρκικῶν ὀρμῶν, τῶν παθῶν *libīdo, libidinis* θ. *voluptatibus* (δοτ.) *oboedientium* ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἡδονάς (πρβλ. § 17 : *sermonibus vulgi dedidērīs*). *deorum ac hominum iura* τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ ὅσια καὶ τὰ δίκαια. *corporibus* (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. *voluntantur nec... revertuntur* κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέφωσι). Ὁ Πλάτων (Φαίδ. 81 B) λέγει : « ἐὰν δέ γε... μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἄτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἢ τὸ σωματοειδές... βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον... περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». *nisi multis exagitati saeculis* εἰμὴ ταλαιπωρηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (μετὰ πολλῶν αἰῶνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχὴ, ἥτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγῆ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι ὅσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῖδρ. 249) καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 735 κ.έξ.). *revertuntur* ἰδὲ § 5 : *huc revertuntur* καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.) *solutus sum* (ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλήρες δυνάμεως ἀσύνδετον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἐξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθη. (*solvo, solvi, solūtum*, 3. = λύω). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κικέρωνος *de re publica*· πρβλ. Cic. *de amic.* 14 : « *qui* (Scipio ὁ Νεώτερος) . . . *triduum* (ἐπὶ τριήμερον) *disseruit* (διέλαβε) *de re publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortalitate animorum, quae se in quiete* (ἐν ὕπνῳ) *per visum* (κατ' ὄναρ) *ex Africano* (τοῦ Πρεσβυτέρου) *audisse dicebat* ».

ΟΡΑΤΙΟΥ Ω,ΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1973

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὀρατίου.

Ὁ Κόιντος Ὀράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π.Χ. (689 ἀπὸ κτίσι. Ῥώμ.) ἐν Οὐενουσία τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὐφιδόν. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἀπελευθερὸς (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρὸς του οὐδὲν εἶναι γνωστὸν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἴδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὀράτιος ἦτο πολὺ μικρὸς. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὀράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετήρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἦλθεν εἰς Ῥώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὀρβιλίου. Ὁ πατὴρ του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ῥώμῃ ἐγκατάστασις των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλὲς ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 71 κ.έ.) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρὸς του, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πείσμα ἐκείνων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικοὶ ὀρίζοντες τῆς Ῥώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρίστας μορφώσεως, ἦσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνῃς τῆς

ἐπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ῥητορικῆς καὶ ἰδίᾳ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἦτοι τὸ 46 π.Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδὰς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ῥώμῃ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π.Χ.) ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βρούτος ἤλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὀράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὐκολον ἐνθουσιασμόν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῆ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π.Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἠττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ὀράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὁμολογήσῃ (βιβλ. II, ἀδὲ 7, στίχ. 9 - 12) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. Ἴσως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἤτταν ἐκείνην τῶν ὁμοφρόνων του δὲν ἀνemeίχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐπέδωθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

Ἡ θέσις τοῦ Ὀρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἤτταν, ἀποβαίνει δεινὴ. Ἡ μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἦτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

Ὅτε ὅμως τῷ 41 π.Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελοῦμενος ταύτης καὶ ὁ Ὀράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οικονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι' αὐτῶν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἐξειλίχθη

σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσῃν οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικήνας προσέφερον εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἑπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ῥώμης. Τῆς ἐπαύλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμεῖς ὁ ποιητὴς συχνὰ εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἐκεῖ εὗρεν ὅτι ἀκριβῶς ἐπτόθει ἡ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

Ἡ ποιητικὴ ἱκανότης τοῦ Ὀρατίου, αἱ ἐξάιρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμὸς του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμῆσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ ᾠδαὶ του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἕνεκα, πρὸς αὐτούς.

Ἰδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν Αὐγούστον εὐκρινὴς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὀρατίου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἐξέπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητῆς, ὠριμος ἤδη, ἦτο ἱκανὸς νὰ διακρίνη καὶ νὰ ἐκτιμῆσῃ προσηκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόοδον τοῦ Ῥωμ. κράτους, ἣτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστῶς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π.Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου τοῦ Μαικήνα, ὅστις εἶχε προηγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἔργα τοῦ Ὀρατίου.

Ὁ Ὀράτιος ἔγραψε λυρικά καὶ σατυρικά ποιήματα. Καὶ λυρικά μὲν εἶναι : α) αἱ ᾠδαὶ (carmina) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιγράμματα (epodi) εἰς ἓν βιβλίον, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σχη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἀ' "Ἕλληνας ἰαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἑκ α τ ο ν τ α ἑ τ η ρ ο ς ὕμνος (*carmen saeculāre*), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῆ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παίδων καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π.Χ. Σατυρικά δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (*Satirae* ἢ *Sermōnes*) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστείότητα τὰς ἠθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὀρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμωδίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, β) αἱ Ἐπιστολαὶ (*epistolae*) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὀρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ ἡ τέχνη ἢ Ἐπιστολὴ πρὸς Πείσωνα (*ars poetica* aut *epistola ad Pisōnes*) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρνίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

Ὁ Ὀράτιος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ὧδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ῥωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιοῦτων. Ἀνεδείχθη δ' ὄντως ἀφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικά δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὁποίων προτρέπει καὶ τοὺς ἄλλους, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ (στ. 268) «...vos exemplaria Graeca/ nocturna versate manu, versate diurna» ἤτοι « Ὑμεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ὧδαι τοῦ Ὀρατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. Ἡ φιλία, ὁ ἔρωσ, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσις του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπέλιαν. Ἄν καὶ ἐμιμήθη τοὺς Ἕλληνας λυρικούς, τὸν Ἀρχιλόχον, τὴν Σαπφῶ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καταφαίνεται ἡ γνησίᾳ Ῥωμαϊκῇ ψυχῇ του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνά χεῖρας ἐκλεκτῶν ὧδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις και ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων και ἐν κατακλιεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῆ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν και πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἑρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὕμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

Ἡ ε' εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν και τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἡ στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργιλίου φίλου Κοῖντιλίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικεῖται τὴν ἄμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἡττῇ και τῷ θανάτῳ τῆς βασιλείσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ῥώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἑαυτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον και ἐξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἥραν και τὸν προσκαλεῖ νὰ συνορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάχχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὐγούστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἣτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ᾠδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1 Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum :
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat metaque fervidis

5 evitata rotis palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus ;

illum, si proprio condidit horreo
10 quidquid de Libycis verritur areis.
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare ;
15 luctantem Ieariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui : mox reficit rates
quassas indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20 nec partem solido demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

multos castra iuvant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus

- 25 detestata; manet sub Iove frigido
venator tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

- me doctarum hederæ præmia frontium
30 dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibus

- Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
35 quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

- 1 Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenæ, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis præter Iapyga,

- 5 navis, quæ tibi creditum
debes Vergilium : finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serves animæ dimidium meæ.

- illi robur et æs triplex
10 circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit præcipitem Africum

- decertantem Aquilonibus
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15 quo non arbiter Hadriæ
maior, tollere seu ponere volt freta.

quem mortis timuit gradum
 qui siccis oculis monstra natantia,
 qui vidit mare turgidum et
 20 infames scopulos Acroceraunia ?

nequicquam deus abscidit
 prudens oceano dissociabili
 terras, si tamen impiae
 non tangenda rates transiliunt vada.

25 audax omnia perpeti
 gens humana ruit per vetitum (nefas !)
 audax Iapeti genus
 ignem fraude mala gentibus intulit.

post ignem aetheria domo
 30 subductum macies et nova febrium
 terris incubuit cohors
 semotique prius tarda necessitas

leti corripuit gradum.
 expertus vacuum Daedalus aëra
 35 pennis non homini datis ;
 perrupit Acheronta Hercules labor.

nil mortalibus ardui est :
 caelum ipsum petimus stultitia neque
 per nostrum patimur scelus
 40 iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1 Scriberis Vario fortis et hostium
 victor Maeonii carminis alite,
 quam rem cumque ferox navibus aut equis
 miles te duce gesserit.

5 nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
 Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

conamur, tenues grandia, dum pudor
10 inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.

quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15 nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

nos convivias, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimur,
20 non praeter solitum leves.

4. (X)

1 Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae,

5 te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem,
callidum quidquid placuit iocoso
condere furto.

te, boves olim nisi reddidisses
10 per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
15 Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus virgaque levem coërces
 aurea turbam, superis deorum
 20 gratus et imis.

5. (XXI)

1 Dianam tenerae dicite virgines,
 intonsum pueri dicite Cynthium,
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.

5 vos laetam fluviis et nemorum coma,
 quaecumque aut gelido prominet Algido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi,

vos Tempe totidem tollite laudibus
 10 natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternaue umerum lyra.

hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15 Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIV)

1 Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capitis ? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.

5 ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget; cui Pudor et Iustitiae soror
 incorrupta Fides nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem ?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10 nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid ? si Threicio blandius Orptheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15 num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1 Nunc est bidendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus, nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.

5 antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat

contaminato cum grege turpium
 10 morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria. sed minuit furorem

vix una sospes navis ab ignibus
 mentemque lymphatam Mareotico
 15 redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem

remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
 20 Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum : quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ensem nec latentis
 classe cita reparavit oras,
- 25 ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore conbiberet venenum,
 deliberata morte ferocior :
- 30 saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo
 non humilis mulier triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

- 1 O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,
- 5 Pompei, meorum prime sodalium,
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos ?
 tecum Philippos et celerem fugam
- 10 sensi relicta non bene parmula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento :
 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre,

15 te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Iovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec

20 parce cadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25 curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1 Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates neque in terris morabor
longius invidiaeque maior

5 urbis relinquam. non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10 pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori
15 Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos;

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20 discet Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1 Martiis caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,

5 docte sermones utriusque linguae :
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus
 10 corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
 15 perfer in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosus
 20 dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber sera domitus catena,
 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

- 25 negligens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae:
 linque severa.

11. (XXV)

- 1 Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

- 5 aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Iovis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

- Edonis stupet Euhias
 10 Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

- ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
 15 Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

- nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar. dulce periculum est,
 o Linaee, sequi deum
 20 cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

- 1 Exegi monumentum aere perennius
 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis
- 5 annorum series et fuga temporum.
 non omnis moriar multaue pars mei
 vitabit Libitinam : usque ego postera
 crescram laude recens, dum Capitolium
- scandet cum tacita virgine pontifex :
- 10 dicar, qua violens obstrepat Aufidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnavit populorum, ex humili potens
- princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
- 15 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge volens, Melpomene, comam.

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus - a - um*, τοῦ ῥ. *edo* = γεννῶ. *decus - oris* = κόσμημα. *iuno - vi - tum* (α΄) = ἀρέσκω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπὰς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ῥ. (α΄) = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho - xi - ctum* (γ΄) = ἀναβιβάζω, ἀνυψῶ· ἡ φουσ. σ. : *sunt quos* (= *nonnullos*) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ *meta* καὶ *palma* ὑποκ. τοῦ *evehit*). *Maecenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἵππεὺς Ῥωμαῖος, εὐνοοῦμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis - e* = εὐμετάβολος, ἀσταθῆς. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius - a - um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολών. *verro - rri - rsum* (γ΄) = σαρῶ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergemi honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραιτώρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ῥώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssum* (γ΄) = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρότασις, ὁ ὄρος. *numquam demoveas* = οὐδέποτε ἤθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α΄) = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α΄) = παλαίω. *mox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδιά, πλοῖον. *quassus - a - um* (τοῦ ῥ. *quattior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλοῦτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροικιωῶδη. Ὁ Ἀτταλος ὁ ΙΙΙ (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσῃ τὸ βασιλεῖόν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἱκανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ὁ λιψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἄνεμος. 19 - 29. *poculum - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπιθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - spreui - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc . . . nunc* = ὅτε μὲν . . . ὅτε δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - e* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά : *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae* = παρὰ τὴν ἤρεμον πηγῆν (κεφαλόβρουσον) ἱεροῦ ὕδατος· (αἱ πηγαὶ ἦσαν καθιερωμένα εἰς θεότητος). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Iove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo. seu - seu* = εἶτε - εἶτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicum* (*vinum*) : καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ὁμωνύμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Iove frigido* : διότι ὁ *Iuppiter*, ὡς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάχχου, τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. 30 - 36. *gelidus*, ἐπιθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno - creui - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὄργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὄργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous* : διότι ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Ἄλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος, ἦσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - e* ἐπιθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *fertio - ire* (δ') = πλήττω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐὰν με κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. BIBLION I. - ΩΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις (Ἀφροδίτη), ἧς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἱερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία Ἀφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης Κάστρω καὶ Πολυδεΐκῃς, οἱ Διόσκουροι, λατρουόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποιήσεις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἰσθῶν φαίνονται μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἶωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκου-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ό 'Ιάπυξ : ούτος διά τούς 'Ρωμαίους ήτο κυρίως ό βορειοδυτικός άνεμος, λίαν ευνούκός διά τούς ταξιδεύοντας έξ 'Ιταλίας εις τήν 'Ελλάδα. 'Η φυσική σειρά : *sic . . . regat navis* = εΐθε ούτω νά σέ διακυβερνᾷ, ὦ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι ό ποιητής εΐχεν έμπιστευθῆ τρόπον τινά τήν ζωήν τοῦ Οὐεργιλίου εις τό πλοῖον, τό όποῖον ούτω debet. *reddo* (ρ. γ') = άποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχή έν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τό ήμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = άγρία δρυς (μεταφ. τόλμη) : ή φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui . . .* πρβλ. « πολλά τά δεινά κούδέν άνθρώπου δεινότερον πέλει . . . ». *fragilis - e* επίθ. = εύθραυστος. *trux - cis* επίθ. = άγριος (*fragilis ratis - trux pelagus*, αντίθεσις). *praeceps - ciptis* (*prae - caput*) = προπετής, όρμητικός. *Hyades - um* = αί 'Υάδες : σύμπλεγμα 7 άστέρων επί τῆς κεφαλῆς τοῦ άστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η επιτολή των ένομιζέτο ότι επέφερεν ύετούς και καταγιγίδας· διά τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ή λύσσα. *quo* (*Noto*) β' όρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ό 'Αδρίας, τό 'Αδριατικόν πέλαγος, τό όποῖον εΐναι έκτεθειμένον εις τήν όρμήν τῶν νοτίων άνέμων. *vult* αντί *vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = ό πορθμός, ή θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βήμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (*ille homo*) *qui . . .* : τόν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ίνα προσβάλῃ τόν τολμηρόν θαλασσοπόρον· ή άπάντησις εις τήν έρώτησιν εΐναι άρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς άταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstrantantia* = τά νηχόμενα τέρατα, κατά τήν φαντασίαν τῶν ναυτιλλομένων. *turgidus* επίθ. οϊδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τά 'Ακροκεραύνια, όροσειρά τῆς 'Ηπείρου και άκρωτήριον : αί ύψηλαϊ κορυφαί των πολλάκις έπλήττοντο υπό κεραυνῶν. *nequicquam* επίφρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = άποσχίζω, άποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, άκοινώνητος. *impiae rates* = άνόσιαι (διά τήν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ή θαλασσοπλοία έθεωρήθη ως παράβασις τῆς θείας βουλήσεως και οι τολμηταί θαλασσοπόροι έτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetior* (*perpatior*) = ύποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται όρμητικόν διά μέσου τῶν άπηγορευμένων υπό τοῦ Θεοῦ. *nefas* ! = επίφ. φεῦ !,

ἐκφράζον τὴν ὀδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου. 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεύς, ὅστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐνοσεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δι' οὗ ὁ Προμηθεύς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαραί. *nova februum cohors* = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ *semoveor*) = ὁ ἀπομεμακρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἄνθρωποι δηλ. πρότερον ἦσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα ὅμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ ὅποια περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *experior*, ῥ. = λαμβάνω πείραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἄθλος. *perripit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν Ἄδην ἦτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθου. *nil = nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ *ponere*. *iracunda fulmina* = τοὺς ὀργίλους κεραυνούς του.

3. BIBLION I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου. *Varius* (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικός καὶ τραγικός ποιητῆς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis alite* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ Ὀμηρος). *ales - itis* = ὁ πτερωτός (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικούσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν Ὀμηρον. *quam rem cumque* τμησις, ἀντὶ *quamecumque rem* . . . *miles* περιληπτ. *navibus aut equis* = *terra marique*. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (M. Οὐιψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγουστειῶν χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ ἴσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor* ῥ. = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλος. *Pelidae* . . . *nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῆ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὀμηρικὸν πολῦτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). Ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. «Πελοπιδῶν κακά». *tenuis, e* = λεπτός, ταπεινός. *grandis, e* ἐπίθ. = ἄδρός, ὑψηλός. *imbellis, e* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. Ἡ φυσ. σειρὰ εἶναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto ui - itum* (α') = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum* (γ') = ἀποτρίβω, ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = ὁμηρικὸν «κλέα». *culpa ingeni* = ἡ ἀφύτα. 13-20. *tunica - ae* = ὁ χιτῶν. *quis scripserit digne?* = τίς ἤθελεν ὑμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ Ἄρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, «χαλκοχίτων» ἀδάμας κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἠνίοχος τοῦ Ἰδομενέως. *ope Palladis* (ὄρ. Ὀμ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἴσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. Ἡ φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes* : αἱ ἐρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφύεστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ «κομμένα ὄνυχια». *vacuus*, ἐπίθ. = κενός. Ἡ σειρὰ εἶναι : (*sive*) *vacui* (*amore*) (*sumus*), *sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρωτος, «εἴμεθα τσιμπημένοι». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὐθυμοί.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ X

1 - 20. *facundus* ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ Ἄτλας, πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἑρμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἕθνη. *catus*, ἐπίθ. = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνήθειας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαιστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ). Ἡ φυσικὴ σειρὰ εἶναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ.έξ.). *levis turba* = τὸ κοῦφον πληθὸς (τὸ πληθὸς τῶν ἐν Ἄδου σκιῶν) (πρβλ. Ἑρμῆς ψυχοπομπός).

5. BIBLION I - ΩΔΗ XXI

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἀκαρτος : ἐπιθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthius* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὕτω καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχιῶν, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligio*) = ἠγαπημένος. Ἡ φῶδὴ ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεῦτερον παρθένοι, ὡς δεῦτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὄλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὐρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἡ μὲν δευτέρα στροφή ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παιδῶν, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὄλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluviiis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία Ἀρτεμις). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἄλσῶν. *quaecumque* (*coma*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Α. τῆς Ῥώμης. *promineo ῥ. (β')* = ἐξέχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπόμελανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis, e* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἐξ ἴσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικά Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγεῖῳ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἱερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρηγ. *insignemque umerum (Apollinis pharetra et fraterna lyra)*. ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *hic* (*Apollo*). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ῥώμ. πολιτείας Ὀκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρεταννοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus (Apollo) vestra prece ager (ἀντὶ abiget) bellum... a principe... in Persas*.

6. BIBLION I - ΩΔΗ XXIV

Quis . . . sit = δυνητ. εὐκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitis*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*. *praecipere* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη : Μοῦσα τῆς τραγωδίας, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ὑγρός, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἱκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (*Varus*), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωπότητος φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὀράτιον· ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκίτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis, e* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβῆς (ἡ εὐσέβειά σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσης παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid ?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδογ ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμός εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὀρφείως μῦθον. *num redeat ?* ἄρα γε ἤθελεν ἐπανελθεῖ ; *virga - ae* = ἡ ῥάβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἄπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού . . .). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸ ν' ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ Ἄδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωὴν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ Ἄδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. BIBLION I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. *Saliares dapes* = Σάλιαι εὐωχίαι. *Salii* : οἱ Σάλιοι ἦσαν ἱερεῖς τοῦ "Αρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ "Αρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἦγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἐχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἄδοντες ὕμνους (*carmen saliare*). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εὐωχίαι.

pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατὰ τινὰ ἑορτὴν *lectisternium* καλουμένην, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουσαν τὰς κλινὰς τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εὐωχίαν. Τοῦτο ἐγένετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. *sodalis - is* = σύντροφος, ἑταῖρος. *antehac*, δηλ. πρὸ τῆς ἡττῆς τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἠπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. *Caecubum vinum* = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. *avitus* = προγονικός. *depromo* = ἐξάγω. Ἡ φυσ. σειρά : *dum regina* (*Aegypti*) *parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio* (*Romano*). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ῥώμης. *demens ruina* = ἄφρον ἐρείπιον· ἀντὶ *demens regina*. *contamino* (ρ. α') = μαίνω. *cum contaminato grege morbo turpium virosum* : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. *impotens - ntis* = ἀκρατής. *impotens sperare quidlibet* : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἡλιπίζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. *fortuna dulci ebria* = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων). Ἡ εὐτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γενναῖ μῆθην. 13 - 32. *minuo*, ρ. = μειῶ. *vix una sospes navis* = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). *lymphatus*, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *nymphatus* = νυμφόληπτος, μαϊνόμενος. *Mareotico* (*vino*) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου· περίφημος εὖσμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. *volantem* (*reginam*) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασίλισσαν. *remis adurgens* = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόμως. *accipiter - tris* = ὁ ἰέραξ. *velut accipiter adurget molles columbas* = ὡς ἰέραξ ὄρμαῖ κατὰ δειλῶν περισσεῶν (πρβλ. Ὁμ. X, 139 κ.εξ. : « ἦ ὅτε κίρκος . . . ἐλαφρότατος πετεηνῶν, /... οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). *campi Haemoniae* = αἱ Θεσσαλικάι πεδιάδες. *Haemonia* ἀπὸ τοῦ Αἷμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis, e, επίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ὡς μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανές φαινόμενον γυνή νά συλλάβη τόσον παράτολμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter expanit ensem* : ὅτε ὁ Αὐγουστος ἐπεμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβη τὴν Κλεοπάτραν, αὐτὴ ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *nec latentes oras reparavit cita classe* = καὶ δὲν ἐζήτησε νά καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νά ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτήν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νά σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νά βλέπῃ μὲ ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορον τῆς ἡρειπωμένου. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἡττάν τῆς, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφορὰν τῆς ἐξ ἔγωισμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νά λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς τῆς ἀγρίουσ ὄφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηροτέρα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νά ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρὰ : *invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἢ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νά ἀχθῇ ἐκπτώτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ῥώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λιβυρνικὴ ναῦς : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. BIBLION II - ΩΔΗ VII

O Pompei . . . prime meorum sodalium . . . deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐάρος, φίλος καὶ συμπολεμιστῆς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἧς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐάρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν *Quiritem* : ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαίωματα, ἅτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηκτοι. *morans dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραὶ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραι (πρβλ. ἡ ἡμέρα μου φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμην. *malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιῶδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. *brillantine*). *Philippus et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relieta parmula non bene*. Ὁ Ὀράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (*tribunus militum*) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δῆλωσην τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax - acis* = ὁ ἀπειλητικὸς : *minaces* εἶναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οἵτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ῥυπανθὲν διὰ τοῦ αἵματος τῶν γενναίως πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *paventem* = κατεπτοημένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἑρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἐξήρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ὁμ. Γ, 309. Ε, 312 κ. ἐξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυομένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὔτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὐαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἤτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Iovi* : ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τὰ μ α, ἂν σωθῆ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀνέπαιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. Ἴσως ὅμως νὰ ὑπονοῆ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλον τῶν διακρινόμενων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πῆλινον). *destino*, ῥ. α' = τάττω, ὀρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε . . . κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφή μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *arrium - ii* = τὸ σέλινον. *udus, a, um* ἐπίθ. = ὑγρός, εὐκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ῥ. α' = σπεύδω. Ἡ φουσ. σειρά τῶν λέξ. : *quis (curat) deproperare*

myrto ἡ ἄτακτος πλοκή δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανάδῳ τοῦ φίλου του. *Venus* = *iactus Venereus* = ὁ βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιὰν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ῥιπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολή· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* β. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἴδωνοί : λαὸς Θρακικὸς, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάχχου. *recepto amico dulce est mihi furere* : καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκῆτων εὐαρέστων γεγονότων λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τῆ χαρὰ μου ».

9. BIBLION II - ΩΔΗ XX

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ *usitor*) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis*, *e* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φουσ. σειρά : *ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. biformis* : διότι φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. Ὁ Ὁράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχὰι τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφήν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἰκανότητα πρὸς τὴν ᾠδὴν. *non ego . . . obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν ὅποιον προσφωνεῖς (μετὰ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda* = οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀλίγον (τὸ σημερ. ἰδοῦ - ἰδοῦ). *residunt* τοῦ *resido* = ἐπικαθῆμαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mutor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν, εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὄχι τὴν πτώσιν τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bospori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτιες. Ἡ χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμιδίας. *canorus ales* = ᾠδιδὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὑπερβορείων, ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : *me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικός (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορουσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἴβηρ (Ἰσπανός). *potor - oris* = πότῆς : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἶμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, ὅταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηγία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuius* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. BIBLION III - ΩΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου τὰ *Matronalia* πρὸς τιμὴν τῆς *Iunonis Lucinae* ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλίνθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὀράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae* : ἐννοεῖ τὸν Μαικίηναν, ὅστις ἦτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. *noveo - oi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κἀνὼ τάμα ». *epulae - arum* = ἐορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἄνω θεοὺς ἔθνον λευκὰ ζῶα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθη. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν ὅποιον διέτρεξε, πληγεῖς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἐορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· *hic dies demovebit corticem* (προσωποποιεῖται). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora institata bibere fumum* : οἱ Ῥωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἶναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἐστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ιδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo* : ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὑπάτος τὸ 33 π.Χ., ὅτε ὁ Μαικήνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὀράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum* (γ') = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωτᾶς. (Ὁ Ὀράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμῃ παννύχιον ἐορτὴν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαίωσεν τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super Urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτε λιγάκι ἔξω ». Ὁ Ὀκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτὴν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἠττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἐχθρός. *dissideo - edi - essum* (β') = δίσταμαι. *Medus dissidet sibi* : ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἐριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis* : διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός : ἔθνος Ἰσπανικόν. (Οἱ Ἰσπανοὶ ἠττήθησαν τῷ 29 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὕψιμος. *laxo*, ῥ. α' = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret* : ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρω διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἰδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολὺ, « ρίξτε λίγο ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρὸς δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. BIBLION III - ΩΔΗ XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. *nemus - oris* = δρυμός, δάσος. Ἡ φυσ. σειρά : *in quae nemora aut in quos specus agor* : θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἑαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάχχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor*, ῥ. = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνέιρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάχχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lus-*

tratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devius - a - um* (*de via*) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὢν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐκτριζώσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. BIBLION III - ΩΔΗ XXX

Perennis, e (*per - annus*) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτικῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax* : ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὕδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω ὁλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγὼ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμά μου θὰ ζῆ εἰς τὰ ἀφθαρτα ἔργα μου). *Libitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη Ἀφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens = dum scandet* = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium* : δηλ. αἰώνιος, διότι κατὰ τοὺς Ῥωμ. ἡ πόλις των ἤτο αἰώνια. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπηλῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν *Vestalem maximam*, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν *Pontificem* ἴστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὔφιδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὀρατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *pauper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας ἀύχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὕδατα. *obstrepro - ui - itum* (γ') = ψοφῶ, θορυβῶ. *humili potens (factus)* : ὁ Ὀράτιος, διότι ἤτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρική ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis = quam (superbiam) meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. Ὁ Ὀράτιος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν Μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ουέργιλίου Αινειάς	Σελ. 1 - 19
1. Είσαγωγή	» 5 - 15
2. Κείμενον	» 17 - 35
α. Βιβλίον I	» 17 - 22
β. Βιβλίον II	» 23 - 31
γ. Βιβλίον III	» 32 - 35
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 37 - 91
α. Βιβλίον I	» 37 - 59
β. Βιβλίον II	» 60 - 81
γ. Βιβλίον III	» 82 - 91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	» 93 - 152
1. Προλεγόμενα	» 97 - 107
2. Κείμενον	» 109 - 116
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 117 - 152
III. Όρατίου Όδαί	» 153 - 188
1. Είσαγωγή	» 157 - 161
2. Κείμενον	» 163 - 173
α. Liber primus	» 163 - 169
β. Liber alter	» 169 - 171
γ. Liber tertius	» 171 - 173
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 175 - 188
α. Βιβλίον I	» 175 - 183
β. Βιβλίον II	» 183 - 186
γ. Βιβλίον III	» 186 - 188

0020556923

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

